

TÓTH ESZTER ZSÓFIA

CSÖMÖRI HŐSÖK

TÓTH ESZTER ZSÓFIA
CSÖMÖRI HŐSÖK

Tóth Eszter Zsófia

CSÖMÖRI HŐSÖK

Winkler János és Dömötör Zoltán története

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2017

Készült az *1956-os Emlékbizottság* megbízásából

Lektorálta és szerkesztette
Marinovich Endre

Sorozatszerkesztő
Ujváry Gábor

© Közép- és Kelet-európai Történelem
és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2017
© VERITAS Történetkutató Intézet, 2017
© Magyar Napló, 2017

ISBN 978-615-5721-08-3

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő	7
Bevezető	8

I. CSÖMÖRIEK A DIKTATÚRA ELLEN

1. A forradalomhoz vezető út: fiatalok szervezkedése Csömörön 1950–51-ben	11
2. Dömötör Zoltán 1956-os forradalmár	14

III. KORABELI DOKUMENTUMOK

1. Winkler János kihallgatási jegyzőkönyve, Államvédelmi Hatóság, 1951. május 11.	16
2. Jelentés Winkler János csömöri lakos ügyéről, 1951. március 22.	18
3. Összefoglaló jelentés, Budapest, 1951. március 31.	19
4. Részlet Zsebényi Zoltán kihallgatási jegyzőkönyvéből, Budapest, 1951. április 21.	20
5. Winkler János kihallgatásának terve – dátum nélkül	22
6. Jelentés Nádudvari Imre honvéd hadnagy ügyéről, Budapest, 1951. június 16.	23
7. Váradi József sajátkezű feljegyzése (részlet)	23
8. Jegyzőkönyv Váradi József kihallgatásáról, 1951. március 12.	26
9. Jegyzőkönyv Váradi József gyanúsított kihallgatásáról, 1951. március 15-én	26
10. Krizsán Rudolf ügye, 1951. március 16.	27
11. Jegyzőkönyv Krizsán Rudolf gyanúsítottként kihallgatásáról 1951. március 12-én	27
12. Winkler János mentesítése a büntetett előélet alól	28
13. Összefoglaló jelentés Dömötör Zoltán, 1956-os forradalmár ügyében, 1957. február 20.	29
14. Jegyzőkönyv Felvéve Dömötör Zoltán ügyében, 1957. március 13.	30
15. Jegyzőkönyv Dömötör Zoltán őrizetes kihallgatásáról, 1957. július 17.	33
16. Darida Mihály BM-dolgozó tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. július 18. ...	35
17. Feljegyzés Dömötör Zoltán ügyében, 1957. március 19.	37
18. Környezet tanulmány Dömötör Zoltánról, 1961. január 30.	38
19. Pest Megyei III/III-1 alosztály jelentése, 1964. augusztus 26.	39

IV. VISSZAEMLEKEZÉSEK

1. Winkler János életútja	41
2. Interjú Dömötör Zoltánnal	59

IV. AKIK MÁR SZEMÉLYESEN NEM TUDTAK MEGSZÓLALNI

Bösze László	61
Dömötör Tibor	62
Knipfer Tibor	63
Solymár János	63

Irodalomjegyzék	65
Képmelléklet	67

KÖSZÖNTŐ

Nagy öröömre szolgál, hogy ez a könyv megjelenik és a köszöntő megírására a „csömöri srácok” egyike, Winkler János barátom engem kért fel.

Több előszót írtam már az 1956-os forradalommal kapcsolatos könyvekhez, de mind közül szívemhez ennek a szereplői állanak a legközelebb. Ismertem őket, „NEM” (Nemzeti Ellenállási Mozgalom), ez volt a szervezkedésük neve. Országos hálózathoz tartoztak. A NEM nemet mondott a kommunista terrornak és a bolsevista diktatúrának. Tevékenységük nem vezetett eredményre, lebuktak. Jött a felelősségre vonás, a hosszú börtönévek.

Ami a csömöri srácoknak 1951-ben nem sikerült, az a magyar nemzetnek a „pesti srácok” és a felkelők elszánt harcával, 1956-ban igen. A forradalmat megnyertük, de a szabadságharcot elvesztettük. Jellemző, hogy amikor egy nyugati újságíró Mihail Gorbacsovot, a Szovjetunió utolsó vezetőjét megkérdezte, hogy a Vörös Hadsereg létezése alatt szenvedett-e valaha vereséget, azt válaszolta, hogy 1956-ban Budapesten igen.

Ennek a harcnak az előkészítői voltak a csömöri srácok is. Tisztelettel hajtunk fejet emlékük előtt.

Dömötör Zoltán
1956-os szabadságharcos

BEVEZETŐ

Nem érti ezt az a sok ember,
Mi áradt itt meg, mint a tenger?
Miért remegtek világrendek?
Egy nép kiáltott. Aztán csend lett.
De most sokan kérdik, mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik –
Ők, akik örökségbe kapták –:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?

Márai Sándor:

Mennyből az angyal (részlet)

Nedves zárkák alján összeroskadt árnyak.
Fásult, néma vággyal szent csodára várnak.
Vasrácsokon átal halvány fényre néznek.
– Hallod, Názáreti?
Peregnek az évek...

Gérecz Attila:

Karácsonyi ének a börtönben (részlet)

„Egy nép kiáltott, aztán csend lett” – idézzük gyakran Márai Sándor sorait az 1956-os forradalomról. Ahhoz azonban, hogy egy nép kiálthasson, szükség volt a bátrak helytállására, már az 1950-es években is, a Rákosi-diktatúra alatt. E kötetben eddig nem publikált állambiztonsági források és a résztvevők visszaemlékezései alapján két bátor ember történetét mutatom be, akik szembeszálltak a diktatúrával. Winkler János a legsötétebb években, az 1950-es évek elején egy ellenállási mozgalom tagja volt, emiatt megjárta az ávó¹ poklát, több évet töltött börtönben. Életútjának ez a része hasonlítható Gérecz Attila költőéhez, aki szintén a diktatúra legsötétebb éveiben ült börtönben, összeesküvés vádjával.²

¹ Az ávó az Államvédelmi Osztály köznyelvi rövidítése. Az intézmény később az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) nevet kapta. A szövegben ávó, ávh és áv írásmóddal is szerepel az Államvédelmi Hatóság rövidítése, ennek oka, hogy az eredeti forrásban is több írásmóddal szerepel, és a forrásközléseknél megtartottuk az eredeti írásmódot.

² Életútját megörökítette a *Csendkút* című film is (rendezte Pozsgai Zsolt). Kárpáti Kamill: Gérecz Attila, a költő. 1956 mártírja. Stádium Kiadó, Bp., 1991.

A másik hős, Dömötör Zoltán az 1956-os forradalomban egri főiskolásként fegyveres őrség tagja volt, a rendfenntartásban vett részt és a megtorlás során szintén többéves börtönbüntetésre ítélték. Hőseinket több szál is összekapcsolja. Dömötör Zoltán bátyja, Dömötör Tibor részt vett abban az ellenállási mozgalomban, amelyben Winkler János is. A szervezkedés kezdetén Dömötör Tibor Váradi Józseffel állt kapcsolatban,³ ez a részvétel igen hasznos volt: több útmutatást és jóindulatú tanácsot adott a mozgalomban. ÁVH-s vallatása során sem árulta el József Tibort.

Dömötör Zoltán és Winkler János egymással jó barátságban vannak és Csömörön élnek. Áldozatos és eredményes küzdelmet folytatnak azért, hogy mind az 1956-os forradalom, mind a kommunista diktatúra elleni harc hőseinek és áldozatainak emléke fennmaradjon. Több csömörivel együtt létrehozták a Gloria Victis Alapítványt, majd a kommunizmus áldozatainak emlékművét is, számos megemlékező rendezvényt szerveznek, az iskolákban 1956-ról szóló történelemórán adják át tudásukat.

Mindkettőjükkel személyesen is találkoztam, készítettem interjút. Ezen alkalmak életre szóló élményt jelentettek számomra. Köszönöm a rendelkezésemre bocsátott gazdag forrásanyagot.

E kötet tehát tisztelgés a hősök előtt. A bevezető után korabeli dokumentumrészleteket és visszaemlékezéseket találnak az érdeklődők. A visszaemlékezések minimális mértékben szerkesztett formában olvashatóak, úgy, hogy ne vesszen el az eredeti szöveg sajátossága. E kötettel célom, hogy ne merüljenek feledésbe a bátrak történetei. A forrásokból részleteket emeltem a kötetbe, ennek két fő oka, hogy első-sorban a főszereplőkre vonatkozó forrásokat közlöm, másrészt az olvasókat nem szeretném megterhelni a korszak bikkfanyelvével. A válogatás szempontja az volt, hogy érdekes részletek alapján érthetővé váljanak az események az érdeklődő utókor számára is, olvasókönyvként forgathassák érdeklődő tanárok, diákok és laikusok is. A diktatúra ördögi vádjából annyit közlök, amennyi szükséges a történetek megértéséhez. A korabeli dokumentumokat szöveghű átiratban, mindenfajta változtatás, helyesírási, stilisztikai javítás nélkül közlöm.

³ Dömötör Tibor az 1956-os forradalomban és szabadságharcban részt vett, a Corvin közben harcolt. Majd a megtorlások elől az USA-ba emigrált 1956. december 11-én. Dr. Martinkó Károly: *Tankokkal vérbefojtott szabadságharc*. 93. o. Mihazánk Könyvkiadó, Budapest, 2016.

I. CSÖMÖRIEK A DIKTATÚRA ELLEN

1. A FORRADALOMHOZ VEZETŐ ÚT: FIATALOK SZERVEZKEDÉSE CSÖMÖRÖN 1950–51-BEN

Winkler János és barátai együtt nőttek fel a Budapest határában lévő Csömörön. A településről szólva: Csömör első említése 1135-ből való. Az 1831-es kolerajárvány pusztítása után az ott élő magyarok és szlovákok mellé költöztek be német telepesek. 1866-ban épült meg a gőzvasút, mely Budapestet Cinkotával kötötte össze. A természeti és emberi adottságokat érzékletesen írja le egy 1877-es forrás: „A község a tengerszint felett 600-700 láb közt váltakozó dombok közt, térszerű helyen fekszik. Utszáinak csak egyik oldala van beépítve házakkal; szemközti kertek és fasorok. [...] Fő kincse híres fehérbort termő szőlőhegyében van. Ez két párhuzamosan nyúló dombosoron terül el, s Ő és Újhegy nevet visel... A dézsmaváltság különben már az Öreghegyen is végbement. A pestiek közül is többen bírnak itt szőlőket.”⁴ „Az 1941-es népszámlálás szerint Csömör 92,5%-ban magyar, 6,5%-ban szlovák és 0,9%-ban német község volt. 267 szlovák anyanyelvű és 5 szlovák nemzetiségű lakost talált Csömörön, 38 német anyanyelvű és egy német nemzetiségű lakos mellett. A tágan értelmezett ipari népesség pedig a korszakban több mint a duplájára nőtt, amelyen belül 1944-ben kb. 1000 ingázó ipari munkás, közlekedési dolgozó, illetve köztisztviselő foglalt helyet.”⁵

Csömör még a filoxerajárvány pusztítása után is híres boráról, többek között ezerjő, mézesfőhár, kadarka, muskotály fajták teremnek.

Winkler János és barátai mindannyian elleneztek a szocialista rendszert, mivel megtapasztalták a második világháború embertelen borzalmait, a szovjet katonák visszaéléseit. Winkler János visszaemlékezése szerint: „Sajnos elért minket a háború és ez, mint mindent, a mi jövőnket is tönkretette. A híreket, hogy jönnek az oroszok, és jaj annak, akiket elfognak, nem hittük el. Sajnos a híreket a valóságban túlszárnyalták. 1944 karácsonyán, december 28-án jöttek be, délután kettőkor Csömörre az oroszok. Mi a borospincében bújtunk el a harcok alatt, a bombázások elől, és ott kellett maradnunk tovább, mert a teljes házat lefoglalták a bevonuló orosz katonák. Az első szobában laktak, a másik szoba kórház volt a sebesült katonák részére, a harmadikban főztek.”

⁴ Horváth Lajos: Csömör története. Csömör, Csömör Képviselőtestület, 2000.

⁵ Horváth Lajos: Csömör története. Csömör, Csömör Képviselőtestület, 2000.

Családtagjaikat málenkij robotra hurcolták, a kommunista rendszer államosította üzleteiket. Erre a baráti társaságra nagy hatással voltak az 1848-as centenáriumi ünnepek, a magyar forradalom és szabadságharc eszmeisége. Legfőbb tevékenységük abban állt, hogy falubeli multságokon, baráti találkozókra egy jobb jövőről álmodoztak a NEM, vagyis Nemzeti Ellenállási Mozgalom keretében. Tervezték röplapgyártást, ehhez szereztek sokszorosítógépet, volt fegyverük is. A fiatalemberekre azonban még az álmodozási fázisban lecsapott az állambiztonság, koncepciók per áldozatai lettek. Pertársaik egy részét nem is ismerték. A koncepciót úgy építették fel, hogy a benne résztvevők jobboldaliak és felettes kapcsolatuk egy katonatiszt legyen. Winkler Jánost koholt vádak alapján a Budapesti Megyei Bíróság 1951. év június 13. napján kelt B III. 497/1951. számú ítéletével, a Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú Bíróság 1951. november 2-án kelt és jogerőre emelkedett B IV. 17/1951. számú ítéletével a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt hat évi börtönre, tíz év közügyektől eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélte. Börtönbüntetését 1950. április 28. és 1956. április 28. között töltötte le.

Winkler János és barátai ártatlanul szenvedték el az ÁVH kínzásait, a többéves börtönbüntetést, a bányamunkát. Winkler János megírta visszaemlékezéseit, melyet jelen kötetben közlök. A visszaemlékezés szép példája annak, hogy egy sváb család hogyan épített fel generációkon át sikeres életpályákat, ezt hogyan törte ketté a diktatúra és ennek ellenére milyen stratégiák segítségével alkotott Winkler János sikeres életet.

A Fővárosi Bíróság 9.B.1934/1990/2. számú ítéletével Winkler Jánost felmentette az 1990. évi XXVI. törvény 1. § 1. bekezdésben írt rendelkezés alapján. Az 1990. évi XXVI. tv. az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról rendelkezik. „Az Országgyűlés fájdalommal emlékezik meg arról, hogy a második világháborút követően a Magyarországon létrejött sztálinista államhatalom – megfosztva az országot a függetlenségétől, megcsúfolva az emberiséget, az igazságot és a jogot – ártatlan állampolgárok százezreitől vette el a szabadságukat, sokaktól az életüket is. A börtönökből és internálótáborokból szabadultak számkivetettként éltek saját hazájukban. A törvénytelenül üldözöttek ügyeiben gyakorolt kegyelmi elhatározások alkalmatlanok voltak a sérelmek orvoslására, mert az el nem követett bűnök nem bocsáthatók meg.

Mindezekért az Országgyűlés megköveti a nemzetet, és fejet hajt a törvénysértések valamennyi áldozata előtt kinyilvánítva, hogy a bűnöket nem ők, hanem a sztálinista államhatalom követte el.

A nemzeti megbékélés előmozdításáért az Országgyűlés áterzi a felelősséget, és az elmúlt évtizedek bűneinek jóvátétele érdekében törvényt alkot.

1. § (1) Az 1945. január 1. és 1963. április 4. között az állam belső és külső biztonsága elleni bűncselekmények, a tervbűncselekmények, az árdrágító és közellátás elleni bűncselekmények, valamint a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmény feljelentésének elmulasztása miatti elítélések semmisnek tekintendők.”⁶

Arra vonatkozóan, hogyan értelmezzük az 1950-es évek koncepciók pereit, mérvadó Pihurik Judit megállapítása: „Egy korabeli per dokumentumai – előállítási és őrizetbe vételi javaslat, kihallgatási tervek, jegyzőkönyvek, a fogdahálózat jelentései, írásos vallomások, kiértékelések, vádirat, ítéletek – nem spontán keletkezett források, hanem a hatalom inspirációjára és akaratából jöttek létre. Az iratokból a politikai rendőrség és az igazságszolgáltatás működésének mechanizmusa mellett a koncepció felépülésének folyamata – és buktatói is – felsejlenek.”⁷

Ezért nehéz a történész feladata, hogy a koncepciózusan keletkezett források közül jól válogasson, olyan részleteket mutasson be, melyek érdekesek lehetnek a jelenben is. Így válogatásomat két szempont határozta meg: úgy vélem, érdemes megismerni a diktatúra működését abból a szempontból, hogy a tényeket hogyan alakította át, torzította el ördögi terveinek megfelelően. Másrészt igyekeztem személyessé tenni az életutat, bemutatni a szereplőket. Ma is szívszorító szembesülni azzal, hogy a második világháború, a Csömört megszálló szovjet csapatok milyen pusztításokat vittek végbe a családok életében, napok, hetek alatt hogyan dőltek romba több generáció szorgos munkájának eredményei. Winkler Jánosék házában vágóhidat rendeztek be a megszálló szovjet csapatok, így mindenük elpusztult: „Nekünk nem maradt semmink, csak a ruhánk, ami rajtunk volt. És egy kis kézikocsin egy nyúlcsaládot vitünk magunkkal, abból élünk később” – írta le visszaemlékezésében.

A kiskamaszok között voltak olyanok, akiknek apa nélkül kellett felnőniük. Az apátlan nemzedék traumáját Albert Camus író érzékletesen fogalmazta meg: „Valami kikökökent a dolgok természetes rendjéből. [...] Magának az időnek a folyamata tört darabokra a mozdulatlanul álló férfi körül, a sírok közt.”⁸

A csömöri szervezkedés szereplője, Váradi József önvallomásában fogalmazta meg ezt az érzést: „Sorsdöntő változás volt az életemben 1938. február 11. napja. Ekkor halt meg édesapám. Apám halála után még inségesebb napok következtek. Édesanyám mindent megtett, hogy engem becsületesen fel tudjon nevelni. Erőlködése hasztalan volt, mert a háború kitörése után mindig nehezebb és nehezebb lett a helyzet. Mint hadigondozottat el akart helyezni valamilyen iskolába. Nem sikerült.”⁹

⁶ http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=12786.18298

⁷ Pihurik Judit: A „horthysta katonatiszt” mint potenciális kém a Rákosi-korszakban. In.: Betekintő, 2014/4. http://www.betekinto.hu/2014_4_pihurik Utolsó letöltés: 2017. január 30.

⁸ Albert Camus: Az első ember. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. 24–27. o.

⁹ ÁBTL -3.1.9 V-103581.

Zsebényi Zoltán szintén elveszítette édesapját. Az érzelmi veszteségen túl ez azt is jelentette, hogy édesanyja heroikus helytállásával, nagyon nehéz anyagi körülmények között nőtt fel: „Apám gépészkovács volt, de 1931-ben meghalt. Anyám utána állami segílyt kapott, mivel apám gyilkosság áldozata volt. Anyám a segílyből, kb. 196 pengőből nevelt fel engem és négy testvéremet.”¹⁰

A koncepció per áldozatainak vallomásaiból idézem azokat a részeket melyben saját családjukról, gyermekkorukról vallanak. Úgy vélem, ezekből megismerjük gyermekkori közegüket, azt, hogyan ábrázolták ezt a hatóságnak, de azt a sorsközösséget, összetartó erőt is, amely hasonló élethelyzeteikből fakadt. A fiúkat a hasonló sors igazi közösséggé kovácsolta, kiálltak egymás mellett, emberek maradtak minden körülmények között.

2. DÖMÖTÖR ZOLTÁN 1956-OS FORRADALMÁR

Dömötör Zoltán Csömörön született és él ma is, az 1956-os Magyar Nemzetörség Országos Parancsnoka, jelenleg a Magyar Honvédség nyugállományú századosa, a Magyar Nemzetörség elnök-főparancsnoka vezérezredesi rendfokozatban; 1967–90-ig I. osztályú kézilabdabíró volt.

1949–53 között a Corvin Mátyás Gimnáziumot végezte el és ott érettségizett, 1954–57 a Tanárképző Főiskolára járt Egerben, magyar–történelem szakra. Főiskolai tanulmányait azonban nem fejezhette be forradalmi tevékenysége miatt. 1957. március 6-tól május 13-ig internálva volt, 1958. február 3-án a Bf. IV. 3624/57/13. számú ítéletével a demokratikus államrend megdöntésében való tevékeny részvétel miatt öt évi börtönbüntetést kapott, öt évre egyes jogainak gyakorlásától eltiltották. 1957–62 között töltötte le börtönbüntetését.

Tekintsük át röviden az 1956-os forradalom egri eseményeit, melynek Dömötör Zoltán tevékeny részese volt.¹¹ 1956. október 21-én alakult meg az Egri Pedagógiai Főiskolán a MEFESZ.¹² 1956. október 25-én ledöntötték a mai Érsekkertben, az ak-

¹⁰ ÁBTL -3.1.9 V-103581.

¹¹ Részletesebben ld.: Kozári József: 1956 októbere a főiskolán. Pro Lyceo Agriensi Eger 1999. 169–181. o. Az 1956-os forradalom eseményei az Egri Pedagógiai Főiskolán. I. N.: Nagy Imre és kora Tanulmányok, forrásközlések III. (Vidéki diákmozgalmak 1956-ban) Nagy Imre Alapítvány 2004. 321–352. o.

¹² MEFESZ: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége, az 1956-os forradalomban kulcsszerepet játszó szervezet. Részletesebben ld.: Kozári József: A MEFESZ megalakulása és tevékenysége az egri pedagógiai főiskolán. In: 1956. Tanulmányok a forradalomról. Szerk. Mózes Mihály, Kozári József. Eger, Eszterházy Károly Főiskola Liceum Kiadó, 2008. 169–192. o., A MEFESZ megalakulása és tevékenysége az Egri Pedagógiai Főiskolán „Mi szegediek megtettük az első

kori Népkertben álló szovjet katona szobrát, melyet a helyiek Ivánnak hívtak. Október 27-én megkezdte adását a Szabad Eger Rádió és ózdi fegyveresek segítségével elfoglalták az ÁVH épületét. 1956. október 28-án megalakították a Nemzetőrség Ideiglenes Városi Parancsnokságát, melynek elnöke Jobb László lett. Október 29-én jött létre a Főiskolán a fegyveres osztag, parancsnokának Czaga Istvánt választották. November 4-én a szovjet tankok leverték a forradalmat, körbevették a főiskolának helyet adó Líceum épületét is.¹³

Dömötör Zoltánt az Egri Megyei Bíróság 1957. szeptember 5. napján B73/1957/7. számú, a Legfelsőbb Bíróság által másodfokon 1958. február 3-án Bf. 3624/1957/13. számú ítéletével a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette miatt öt év börtönre és öt év közügyektől eltiltásra ítélte. 1957. március 4. – 1962. március 4-e között töltötte le büntetését. Szabadulása után nem talált munkát, sehol sem alkalmazták. Igen szegényes helyzetén csak a rendszerváltoztatás segített. Mint régi nemzetőrharcosnak, elismerték munkáját, ezt a tevékenységét magasabb szinten folytathatta. A Heves Megyei Bíróság felmentette az alaptalan vádak alól Dömötör Zoltánt az 1989. évi XXXVI. tv 1. §-ára hivatkozva.

Dömötör Zoltán munkásságát a rendszerváltoztatás után számos kitüntetéssel ismerték el. Ezek: 1956-os emlékérem, Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt, Magyar Köztársaság Elnöki érdemérem ezüst fokozata, Máltai Lovagrend Aranykeresztje, IBSSA Honorary Member, Medal Of Merit – Golden level, Nemzetőr jelvény, Szabadság Hőse, Csömör díszpolgára (2006), Közép-európai Pannónia Club, szenátori cím, Maléter Pál-emlékérem, A Néppel Tűzön-vízen Át kitüntetés, Honvédelemért kitüntetés ezüst és bronz fokozat, Aranykor ezüst fokozat. Az 1956-os Vitézi Világrend Világszövetség alapító tagja.

lépést.” Konferencia a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján szerk.: Bencsik Péter Universitas Szeged Kiadó Szeged 2008 43–61. p.

¹³ Kozári József: Az 1956-osforradalom Heves megyében. A Hevesi járás forradalmi szervei. In: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Historiae Eger. 2007. A tudós tanár. Tanulmánykötet 60 éves Gebei Sándor tiszteletére. Szerkesztette: Besze Tibor – Miskei Antal. 337–356. o.

III. KORABELI DOKUMENTUMOK

1. Winkler János kihallgatási jegyzőkönyve, Államvédelmi Hatóság, 1951. május 11.

Államvédelmi Hatóság – gyanúsított jegyzőkönyv¹⁴

Budapesten, 1951. évben május 11. napján a gyanúsított kihallgatása alkalmával.

Családi és utóneve: ifj. Winkler János

Édesapja családi és utóneve: id. Winkler János

Édesanyja családi és utóneve: Korda Etel

Született: 1930. augusztus 25.

Születési helye: Budapest

Nemzetisége: magyar

Állampolgársága: magyar

Anyanyelve: magyar

Lakhelye: Csömör, Vörösmarty u. 17.

Szociális származása: munkás

Szociális helyzete: munkás

Képzettsége: Nyomdaipari gépmester

Munkahelyei: Offset nyomda, Budapest, Dózsa György u. 82-84.

Utolsó párttagsága: MDP tag¹⁵

Utolsó párttagságát megelőzően melyik pártnak volt a tagja: szocdem.

Milyen tömegszervezetnek volt a tagja és utoljára milyen funkciója volt: Papír és

Nyomdaipari Szakszervezet, DISZ

Felsorolandók az összes felszabadulás előtti és utáni tömegszervezeti tagságok és funkciók: Párt 10-es bizalmi és népnevelő.¹⁶

Legmagasabb iskolai végzettsége: Négy polgári.

Legmagasabb katonai iskolai végzettsége: nincs.

Családi állapot: nőtlen.

Vagyoni helyzete: megjelölendő ingatlanainak helye és nagysága: nincs.

Felszabadulás előtt milyen ingatlanai voltak: nem volt.

¹⁴ ÁBTL-3.1.9. V-10358. Winkler Jánosra és társaira vonatkozó forrásoknak ez a lelőhelye, így az egyes forrásrészleteknél ezt külön nem közlöm.

¹⁵ Az összefoglaló jelentésben ez már nem szerepel.

¹⁶ Az összefoglaló jelentésben ez már nem szerepel.

Budapesten 1930-ban születtem. Apám a csömöri Magyar Élet Pártjának vezetőségi tagja volt. Apámat 1945-ben múltbeli magatartása miatt hat hónapra internálták.¹⁷ Az általános iskola négy osztályát Csömörön végeztem, majd a polgári iskola 4. osztályát a cinkotai polgáriban jártam ki. A felszabadulás lakásomon ért. 1945-ben a jelenlegi Offset Nyomdába mentem tanulónak, hol 1949 júliusban, mint nyomdaipari gépkezelő mester szabadultam fel. Jelenleg is ebben a minőségben dolgoztam.

Váradi József gyermekkori barátom. Több esetben beszéltünk politikáról. Váradi mindig dicsérte az amerikai életet, hogy ott mennyivel jobb az emberek megélhetése. 1951 január végén említette nekem, hogy van egy antikommunista szervezet, ami működik.¹⁸ Váradi József és Krizsán Rudolf ugyancsak gyermekkori barátom a csömöri szőlőhegyen elmondták, hogy az amerikaiak Németország felől támadni fognak s innen kiszorítják az oroszokat, erre az esetre meg kell szervezni a jobboldali fiatalokat és fel kell fegyverezni saját védelmünkre és az amerikaiak támadására. Elmondták, hogy megfelelőnek tartanak arra, hogy beszervezzenek maguk közé. Elmondták továbbá azt is, hogy szervezetüket egy magasrangú katonatiszt vezeti és támogatja.¹⁹ Váradi elmondásán keresztül tudomással bírtam arról, hogy a szervezetnek célja amerikai támadás esetén a fegyveres ellenállás és az amerikaiak támogatása. A szervezetnek célja volt továbbá amerikai tudósításokat és híreket röpcédulán keresztül terjeszteni, az amerikaiakat népszerűsíteni. Ebben a munkában nekem, mint nyomdásznak kellett volna közreműködni. Váradi megmutatta pisztolyát, mire mondtam, hogy nekem is van egy kilenc mm-es pisztolyom. Váradi ígéretet tett, hogy a szervezetbe belépésem után ad töltényeket és ha kell, fegyvert is. Tudomásom volt arról, hogy a szervezetükben még hárman ismerik egymást és így nem mondhatja meg, kik vannak még benne. Ezután felszólított, hogy lépjek be közéjük. Én a későbbiek folyamán igenlő válaszzal beléptem. Váradinak tettem ígéretet, hogy fogok még fegyvert szerezni. Tudomásom volt arról, hogy a szervezet tagjai Váradi és Krizsán Rudolf, mivel együtt szerveztek be, valamint Zsebényi Zoltán csömöri lakos is. A szervezet vezetőjének én a Váradi által említett katonatisztet gondoltam, bár csak Váradit láttam működni, illetve szervezni. Beismerem továbbá, hogy 1951 január elején Zsebényi Zoltán csömöri lakostól kaptam egy 6.35-ös kaliberű pisztolyt. Kb. 3 hét múlva kérésemre Zsebényi adott még egy 9 mm-es cseszkő²⁰ zbrojovka gyártmányú pisztolyt töltény nélkül. Tudomásom van arról, hogy Zsebényi Zoltánnak van egy 7.65-ös kaliberű pisztolya, mellyel egy alkalommal én is lőttem.

¹⁷ Itt láthatjuk a koncepció alakulását: tény, hogy Csömörön éltek és édesapját sváb származása miatt internálták, a többi nem igaz.

¹⁸ Ez a valódi dátumnál későbbi időpont.

¹⁹ Szintén a koncepció per része.

²⁰ Csehszlovákia rövidítése.

Fegyveremet szervezetbe belépésem után a szervezet utasításainak megfelelően terveztem használni.

Beismerem, hogy az előttem felmutatott fényképen levő 9 mm-es és 6.35-ös kaliberű pisztolyok saját tulajdonomat képezték és azokat felismerem. Egyebet előadni nem kívánok, vallomásomat minden kényszer nélkül tettem és a jegyzőkönyvemet elolvasás után h.h.²¹ aláírom.

Felvette: Szentgáli István ávh. hadnagy
ifj. Winkler János gyanúsított

2. Jelentés Winkler János csömöri lakos ügyéről, 1951. március 22.

Budapest, 1951. március hó 22-én

Tárgy: Winkler János csömöri lakos ügye

Winkler János szül.[etett] 1930. augusztus 25-én Budapesten, apja: János, anyja: Korda Etel, nyomdászsegéd. Csömör, Vörösmarthy [sic!] u. 17. sz[ám] alatti lakos.

Munkáscsaládból származik. Apja műszerész, ki jelenleg Budapesten kis üzemben dolgozik. Vagyontalan. A felszabadulás előtt Budapesten a Telefongyárban dolgozott, a Nyilas Pártnak volt a tagja,²² amiért a felszabadulás után 1946-ban hat hónapig volt internálva. Jelenleg pártonkívüli, demokratikus szervezetnek nem tagja. Anyja, aki szintén pártonkívüli, demokratikus szervezetnek nem tagja. Nevezettnek egy testvére van, László, aki jelenleg katona.²³

Nevezett négy polgári iskolát végzett Budapesten. Iskolái elvégzése után nyomdász tanuló lett, jelenleg is, mint nyomdász dolgozik. A csömöri MDP szervezetben, mint tagjelölt [van], azonban a pártszervezetet ritkán látogatja. Lakóhelyén demokratikus szervezetnek nem tagja. Kapcsolatot tart fenn Zsebényi Zoltán lakatossegéd és Meszler Károly bördíszművessegéd csömöri lakosokkal.

A másolat hiteles

Budapest, 1951. május 24-én

Mészáros László s.k.²⁴ áv. hdgy

Horváth Éva áv. írnök

²¹ Helybenhagyólag.

²² A párttagság koholmány.

²³ Valójában két testvére volt.

²⁴ Saját kezűleg.

3. Összefoglaló jelentés, Budapest, 1951. március 31.

Budapest, 1951. március 31.

Szigorúan titkos! Tárgy: Váradi József és társai ügye.

Folyó hó 10-én éjszaka a Budapesti Rendőrkapitányság XVI. kerületi Kapitánysága lopás gyanúja miatt előállította Váradi József, Krizsán Rudolf és Bösze László csömöri lakosokat. Előállításuk alkalmával egy sokszorosítógép volt náluk. Még a rendőrségen tett vallomásukban beismerték, hogy a sokszorosítógépet az egyik Építőipari Technikumból lopták azzal a céllal, hogy illegális röpiratokat készítsenek és terjesszenek.

Váradi József 19 éves, akinek az apja mozigépész, ő maga pedig a Kandó Kálmán Elektroipari Technikum esti tagozatának hallgatója. Ezenkívül napközben, mint műszerészsegéd dolgozik. Váradi Józsefnek anyja és nagyanyja a nyilas párt tagjai voltak.

Krizsán Rudolf 20 éves, aki az Építőipari Technikum harmadéves hallgatója. Apja korábban kőművespallér²⁵ volt, jelenleg szüleinek 5 hold földjén gazdálkodik.

Bösze László 19 éves, érettségizett, műegyetemi hallgató. Apja Horthytól vitézi címet kapott, anyja részéről kulák származású.

Motozásuk során Váradi Józsefnél angol nyelvű sajtó bulletinokat,²⁶ Krizsán Rudolfnál és Bösze Lászlónál egy-egy jó állapotban levő töltött pisztolyt találtak 25 darab tölténnyel.

A nyomozást a rendőrkapitányságtól átvettük. Mindhárom személynél házkutatást tartottunk, ahol fasiszta verseket, nyomtatott Sulyok beszédeket,²⁷ nyilas jelvényt stb. találtunk.

Az eddig lefolytatott vizsgálat során megállapítást nyert, hogy Váradi József és Krizsán Rudolf vezetésével egy ellenforradalmi ifjúsági szervezet jött létre, melynek célja illegális röpiratok terjesztése, terrorcselekmények végrehajtása. [...] Valamennyi, fent felsorolt személy ellen²⁸ az 1946. évi VII. tc-be ütköző bűncselekmény miatt, őrizetbevétel mellett javaslom az eljárást indítani.²⁹

²⁵ Munkavezető.

²⁶ Közlemény.

²⁷ Sulyok Dezső (1897–1965) kisgazdapárti politikus beszédei, ekkor a politikus már az USA-ban emigrációban élt.

²⁸ Zsebényi Zoltán, Szvatkó Dezső, Winkler János, Nádudvari Imre, özv. dr. Laky Elemérné, Gubek Mihály csömöri lakosok, Gruber Nándor, Merényi Alajos, Böhm Rezső, Kellermann Györgyné, és dr. Kellermann Erich budapesti, Simonváros Miklós és Bugyi István jászapáti lakosok.

²⁹ 1946. évi VII. tc. a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről.

Vágó Ervin
ávh. főhadnagy alosztályvezető

Látta: Sándor Imre áv. őrnagy, osztályvezető

Készült 4 példányban
1 példány: osztályvezető
1 példány VI. főosztály
1 példány dosszié
1 példány a további vizsgálathoz tanulmányozásra

4. Részlet Zsebényi Zoltán kihallgatási jegyzőkönyvéből, Budapest, 1951. április 21.

Budapest, 1951. április 21.

Zsebényi Zoltán (Kerepes, 1927. május 3. anyja: Prohászka Margit, apja Zsebényi Zslebek István). Állampolgársága magyar, nemzetisége magyar, nőtlen. Foglalkozása: géplakatos segéd, szociális származása: munkás. Lakik: Csömör, Vörösmarthy u. 20.)

– Megkezdem kihallgatását. Mondja el röviden az életrajzát!

– 1927-ben születtem, munkáscsaládból származom. Apám gépészkovács volt, de 1931-ben meghalt. Anyám utána állami segínyt kapott, mivel apám gyilkosság áldozata volt. Anyám a segílyből, kb. 196 pengőből nevelt fel engem és négy testvéremet. Négy polgárit végeztem el. Utána kb. 1943-ban a Ganz Vagongyárba kerültem átképzős tanulónak, mint géplakatos. 1944 decemberig dolgoztam. 1944-ben felszabadultam. Elmentem a szovjet csapatokkal Csehszlovákiába, Hradeckánováig,³⁰ mint tolmács. Onnan visszafordultam [...] szovjet tartózkodási engedélyt és ezzel Pozsonyig jöttem. Pozsonyban fogságba estem. Táborba vittek, onnan Romániába, majd a Szovjetunióba vittek június 2-án. A Szovjetunióban táborban mint tolmács működtem. 1946 tavaszán a lágerparacsnok személyi tolmácsa lettem. Szovjet tisztek kíséretében többször utaztam, szabadon közlekedtem. Az antifasiszta szervezetben részt vettem, orosz nyelvű szemináriumnak voltam a tolmácsa. 1949. június 11-én érkeztem haza és 13-án bementem a Ganz Vagongyárba dolgozni. Rögtön beléptem [...] a SZIT-be³¹. 1949. április 28-án a MAORT³² Bázareketyén augusztus 18-ig. Egy-két

³⁰ Elírás, Hradec Kralove.

³¹ SZIT: Szakszervezeti Ifjúmunkás és Tanoncmozgalom.

³² MAORT: Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság.

hét után a Ganz Hajógyárba kerültem szerelésre. A munkánk elvégzése után vissza-
kerültem a Ganz Vagongyárba, ott szabadultam fel 1951. február 15-én. A bevonulá-
somig, 1951. március 31-ig ott dolgoztam. A sztálini műszak³³ alatt 200 %-ot értem
el és brigádtag voltam. 1949 decemberben tagjelölt lettem és mint alapszervi nép-
nevelő felelős voltam, ezt később abbahagytam és MSZT propagandista funkciót töl-
töttem be.

– Sorolja fel, kik a barátai!

– Winkler László, Winkler János, Sándor László csömöri lakosok, ezenkívül is-
merem, de szoros barátságban nem voltam Bösze László, Váradi József, Krizsán
Rudolf csömöri lakosok.

– Beszéljen arról, mit tud Winkler Jánosról és Lászlóról?

– Winkler László és János gyermekkori barátom, együtt jártunk iskolába. Apjuk
a Telefongyárban volt műszerész, anyja a saját fűszerüzletében dolgozott. László
a Telefongyárban helyezkedett el és ott is szabadult fel, mint műszerész. Tudomásom
szerint párttag, jelenleg katona. A IX. kerület Üllői Úti Szent László laktanyában³⁴
teljesít szolgálatot. Winkler János nyomdász mesterséget tanult és jelenleg is az Off-
set nyomdában dolgozik. Mindketten Csömör Vörösmarthy u. 17. szám alatt laknak.

[...]

– Hogyan jutott ön pisztolyhoz és történetekhez?

– A pisztolyt üres tárral Mandur Dénes Csömör Hős telepi lakostól kaptam 1948.
decemberében azzal, hogy ő eladja. Én akkor elhoztam tőle, bár ő 100 Ft-ot kért érte,
de én azt mondtam, majd visszaadom. Ő a pisztolyt sem és a pénzt sem kérte, én meg
nem vittem neki vissza. 10 darab történet unokabátyám, Pozsonyi Tibor Csömör
Széchenyi u. 35. számú lakostól kaptam. Tudtam, hogy van története és ezért kértem
tőle és adott 10 darabot. Ebből 5 darabot a közelünkben lévő körmendi hegyen egy
lábosra kilőttem és 5 darab megmaradt. Bevonulásomkor 1951. március 31-én anyám-
nak odaadtam, hogy dobja el. [...]

1951. április 23.

– Miért adta a pisztolyt Winkler Jánosnak?

– Ugyanaznap, ahogy megkaptam Pozsonyitól, kerékpárral átmentem Winklerhez
és megmutattam a pisztolyt Winkler Jánosnak és Lászlónak. Winkler kérte, hogy
adjam neki, ad érte 30 Ft-ot, hogy miért kell neki, azt nem mondta.

³³ 1949. december 21-én, Sztálin születésnapjára rendezett országos munkaverseny.

³⁴ Az eredetileg Mária Terézia gyalogsági laktanyát 1845–1848 között építették. 1919-ben Martinovics
laktanyának hívták, a második világháború után viselte Szent László nevét, majd Kilián laktanya
lett.

5. Winkler János kihallgatásának terve – dátum nélkül

1. Mondja el önéletrajzát részletesen!
2. Sorolja fel barátait!
3. Beszéljen külföldi ismerőseiről!
4. Beszéljen barátairól részletesen. Beszéljen, ha felemlíti, Váradi Józsefről!
5. Beszéljen Krizsán Rudolfról. Mikor ismerte meg, vele milyen kapcsolatban van. Mit tud Krizsán életéről, anyagi helyzetéről?
6. Beszéljen Bösze Lászlóról! Részletesen mondja el, hogyan ismerte meg Böszt, mikor, milyen körülmények között és milyen kapcsolatban volt.
7. Kiket ismert meg és kikkel volt barátságban?
8. Amennyiben említette, Váradinál részletesen a vele való kapcsolatáról. Amennyiben említi, mit tud Váradi szervezkedéséről?
9. Mik voltak a Váradi és tárai szervezkedésének céljai?
10. Önt mikor és ki szervezte be az ellenállási mozgalomba?
11. Milyen körülmények között történt a beszerzése, mondja el szó szerint
12. Kik voltak még a szervezet tagjai?
13. Mik voltak az ellenállási mozgalom céljai?
14. Milyen tervei voltak a mozgalom tagjainak?
15. Milyen terveik voltak Váradinak és Krizsánnak?
16. Kiknek voltak a szervezetben fegyvereik, lőszerük és mennyi?
17. Milyen fegyvere és lőszere volt önnek?
18. Hol és mikor, hány esetben használták a fegyvereiket a szervezet tagjaira és mire?
19. Mikor és hol mennyi esetben használta ön a fegyverét és mire?
20. Kiktől és hol szerezte a fegyverét? Mennyi lőszere van még?
21. Milyen fegyverekről tud még a szervezet tagjain kívül. Kiknek van ilyen a birtokában?
22. Fegyvereiket mire akarták felhasználni és mikor?
23. Fegyverek felhasználására milyen tervek voltak? Azokra ki adott vagy ki adott volna utasítást?
24. Milyen tevékenységet fejtett ki a szervezetben? Milyen munkákban vett részt és abban még kik vettek részt és ki irányította?
25. Ön kitől kapott vagy kiktől kapott volna utasításokat a fegyverek felhasználásában? Milyen robbantási illetve gyújtogatási tervek voltak, azokat ki vetette fel?
26. Ki volt a szervezet vezetője?

6. Jelentés Nádudvari Imre honvéd hadnagy ügyéről, Budapest, 1951. június 16.³⁵

Budapesti Osztály

Nádudvari Imre honvéd hadnagy ügye

Váradi József és társait a Budapesti megyei Bíróság az alábbiak szerint ítélte el: Váradi József és Krizsán Rudolf életfogytiglanig tartó börtön, Bösze László 15 év, Gruber Nándor 12 év, Richter Ferenc 10 év, Gubek Mihály és Simonváros Miklós 8 év, Zsebényi Zoltán és Winkler János hat év, Kellermann Béláné és özv. Laky Elemérné öt év börtönbüntetésre. A még őrizetben lévő Nádudvari Imre honvéd hadnagy ügyében a vizsgálatot befejeztük és az iratokat Nádudvari egyidejű átkísérése mellett a katonai ügyészségnek adtuk át.

A Katonai Ügyészség Vezetője dr. Bodonyi Márton ezredes bajtárs közölte, hogy az ügyet rögtönítelő eljárással fogja befejezni. Nádudvari Imre honvéd hadnagy a múltban a Horthy-hadsereg tiszthelyettese volt, részt vett a Szovjetunió elleni háborúban és aktív tevékenységéért ezüst vitézségi érem adományozására terjesztették fel. Azonban az érem átvételére a szovjet csapatok győzelme folytán már nem került sor. jelenleg is jobboldali, fasiszta beállítottságú személy, [a]ki Váradi Józsefnek és Krizsán Rudolfnak, a demokráciaellenes szervezkedés vezetőinek nagyobb mennyiségű lőszert adott. Emellett Váradi Józseffel folytatott beszélgetései során pártunkat és a népi demokráciát súlyosan sértő és ellen lázító kijelentéseket tett. Ezen cselekedetével annak ellenére, hogy konkrétan a szervezkedésről nem tudott eszmeileg nyújtott segítséget Váradi Józsefnek a demokráciaellenes szervezkedés létrehozásában.

A Rögtönítelő Bíróság ítélete Nádudvari Imre ellen halálbüntetés lenne. Bodonyi ezredes bajtárs közlése szerint a tárgyalást jövő hét valamelyik napján tartják meg és az ítéletet azonnal végrehajtják.

Sándor Imre

áv. őrnagy osztályvezető

7. Váradi József sajátkezű feljegyzése (részlet)

Én, Váradi József, aki 1932. március 25-én születtem az alábbiakban fogok beszámolni életemről, életem körülményeiről, munkásságomról és azokról a körülményekről, amiknek hatása alatt most mindenről írok. Szegényes, mondhatnám ínségek

³⁵ ÁBTL-3.1.9 V-90097

között nevelkedtem fel. Édesapám asztalossegéd, majd később, mikor szakmájában elhelyezkedni nem tudott, gyári munkás volt. Édesanyám szintén gyárban dolgozott, a Modiano, később a Diadal Szivarkapapír Gyárban. Először Pestújhelyen laktunk, majd később, amikor ott kirabolták lakásunkat elmentünk Csömörrre nagyanymékhoz lakni (anyám anyjához). Ez kb. 1934-ben volt, amikor anyám mostohaapja meghalt. Két szobás lakásunkban akkor két család, anyám testvére a férjével, mi és nagyanym számszerűen hatan [éltünk]. Sorsdöntő változás volt az életemben 1938. február 11. napja. Ekkor halt meg édesapám. Apám halála után még inségesebb napok következtek. Édesanyám mindent megtett, hogy engem becsületesen fel tudjon nevelni. Erőlködése hasztalan volt, mert a háború kitörése után mindig nehezebb és nehezebb lett a helyzet. Mint hadigondozottat, el akart helyezni valamilyen iskolába. Nem sikerült. Jött a származásbizonyítás nehéz dolga. Kiderült, hogy apám, akit Zahoránszkynak hívtak, nem volt tiszta magyar, lengyel vér csörgedezett valamelyik ükapjának ereiben. Iskolába nem sikerült bejutni. Ha jól emlékszem, 19 pengőt kapott anyám utánam havonta és ingyen orvosi kezelést. 1940-ben meghalt keresztanyám testvére, akinek halála azért volt tragikus rám nézve, mert ettől az időtől kezdve ismét kisebb darab kenyér jutott naponta. Keresztanyám ugyanis nagyon szeretett engem és mindent alkalmat megragadott arra, hogy neveljen addig, amíg anyám a gyárban dolgozott és természetesen sokkal többet laktam nála jól, mint nagyanymnál, aki az anyám pénzén tartotta fel konyháját. 1942-ben már szebb napok jöttek, ugyanis nagyanym, aki tudvalevőleg hadiözvegy volt, rőfös és rövidáru üzletet nyitott a házára felvett pénzen. Üzlete, ha ugyan üzletnek mondható a kisszobában felállított öreg szekrény, valamelyest javított anyagi helyzetünkön. Ezt a következtetést onnan vonom le, hogy engem is be tudtak íratni a Százados úti polgári iskolába. Jó tanuló voltam az elemiben, tanítóim azt javasolták, hogy minél közelebb van a városhoz az iskola, annál jobb benne a tanítás. Hogy ez nem igaz, hamar meggyőződtem róla. Drágább, de nem jobb. Szunyogh Ernő tornatanárom ugyanis szadista ember volt. A félórás menetgyakorlatok alatt rendetlenül menők ugyanis az áldozatai lettek. Megfenyített sokszor engem is, hogy milyen katona lesz belőlem, ha nem tudok menetelni. [...] Életkörülményeim leírására nevelőapámnak az életemben való megjelenéséről kell írnom. A polgári iskolába való bekerülésemkor jött egy őszi este (én ekkor ismertem meg.) Édesanyám már leánykorában is ismerte nevelőapámat, a körülmények azonban úgy hozták, hogy mindkettőjüknek el kellett hagyni egymást. 16 esztendő múlva azonban az élet újra összehozta őket. Apám elvált ember, anyám özvegyasszony volt. Rövid idő múlva örök hűséget esküdtek egymásnak. Azt hiszem, apám ezúttal örök hűséget esküdött, mert dacára annak, hogy már nyolc éve együtt élnek, hangos veszekedés nem volt köztük. Házasságukból egy leánygyermek született, név szerint Gizella, akinek születése belesik abba az időpontba, amelyben minket

a Vörös Hadsereg felszabadított. Én akkor szerettem még az oroszokat, ahogyan most ismét kezdem szeretni.³⁶ Szerettem, mert hogy a húgom életben maradt, azt az orosz orvosnők áldásos munkájának köszönhettem. Közben nem szerettem őket, mert elvitték az órám, apám bőrkabátját és őt is. [...] 1946-ban Cinkotán fejeztem be a polgárit. Még ebben az évben inasnak mentem Richter Ferenc Mechanikai Vállalatához. Előtte azonban kifutófiú voltam a Telefongyárban, ahonnan azért kerültem ki, mert egy művezető megpofozott, hogy dagadtra nőtt az arcom, mondva, csak így lehet tanulni. Önérzetem nem engedte, hogy visszamenjek dolgozni, de mert az iskola ügyis elkezdődött, nem kellett. Másodszor 1945-ben Havas Ferenc papírüzletében kellett állást keresnem növekvő anyagi gondjaink enyhítésére. Nagyanyámtól ugyanis elvették az üzletét, mert tagja volt a Nyilas Pártnak, ahová azért kellett belépnie, mert másképp árut nem kapott volna. Havas Ferencnél heti 1000 pengőt kerestem, ami az infláció kezdetén megfelelt egy kiló zsír árának, ez azonban soknak bizonyult és a zsír mennyisége lecsökkent egy fél kiló krumplira. Jött 1945 tele, nagy nehezen átvészeltük azzal az élelemmel, amit nyáron anyám a parasztoktól nehéz munka fejében összekuporgatott. Kijártam a negyedik polgárit is. Az iskola után közvetlen lementem az Alföldre ellátásért és némi bérért paraszti munkát vállalni. Két hónapig dolgoztam ott, majd hazajöttem egy pár kilo liszttel, egy pár deka vajjal és sok keserű emlékekkel. Ismét 1946 őszére térek vissza, amikor tanoncnak, jobban mondva inasnak szegődtem Richter Ferenchez. Az első napokban nem volt semmi baj velem, később azonban megkezdődött a szerencsétlenségek sorozata, melynek csak 1949 októbere, a szabadulásom vetett véget. Szomorú nap volt inaskodásom három évének minden napja. Az első héten (hogy csak párat említsek a sok közül) mindjárt marógépre kerültem, ahol tölem, 14 éves gyerektől milliméterre pontos munkát követeltek, ezt ők tölem nem kapták meg, én azonban kaptam pofont, nem egyet. 1947-ben a műhelyünket a Dorozsmai utcából áttettük a Szilágyi utca 2-be, itt már nem dolgoztam gépen, hanem satunál. Pofont itt főnököm, aki időközben társult eddig is vele dolgozó sógorával már kevesebbet adott, annál többet a segédek. Megváltás volt az egy hónapi szabadság, melyből két hetet az OTI³⁷ és a szakszervezet jóvoltából Telkibányán egy fiú üdülőben tölthettem. [...] 1948 nyarán ismét a négy heti szabadságomból kettőt Visegrádon töltöttem. [...] 1949 nyarán Keszthelyen nyaraltam, ez év október végén felszabadultam. [...] 1950-ben beiratkoztam az előkészítő tanfolyamra, amit sikeresen letéve [...] bekerültem hazánk legjobb nevű ipari iskolájába, a Kandóba.

³⁶ A most is kezdem szeretni az oroszokat megjegyzés arra vonatkozhat, hogy az ÁVH kihallgatásai között, kényszer hatására nyilatkozott így.

³⁷ Országos Társadalombiztosítási Igazgatóság.

8. Jegyzőkönyv Váradi József kihallgatásáról, 1951. március 12.

Jegyzőkönyv Váradi József gyanúsított kihallgatásáról, 1951. március 12-én³⁸
(Részlet)

– Jellemezze egyenként a beszervezett tagokat!

– Bösze László apja „vitéz” volt, jelenleg villanyszerelő, anyja varrónő. Ő maga érettségít végzett személy, jelenleg a műszaki egyetem hallgatója volt. Csömörön Bacsó Béla utcában lakik. Krizsán Rudolf apja kőművespallér³⁹ volt, majd később szakmáját otthagyta és nagyanyja 15 hold földjének gondozója lett. Krizsán tudomásom szerint kőművessegéd volt. Csömörön Kossuth Lajos utca 11. szám alatt lakik. Gruber Nándorról tudom, hogy német birodalmi iskolába járt, apja a múltban katonatiszt százados, hadmérnök volt. Gruber érettségizett és jelenleg esztergályos átképzős. Árpádföldön lakik. Winkler János apja a Telefongyárban volt vezetóműszerész, internálva volt. Ő maga nyomdászsegéd, Csömörön a Vörösmarthy utcában lakik. Szvatkó Dezső apja pékmester volt, jelenleg szövetkezeti pékségben dolgozik. Egy bátyja és egy nővére van, bátyja pártvonalon funkciót tölt be, nővére varrósakmában dolgozik. Szvatkó a Kandó iskolában tanul, csömöri lakos. Zsebényi Zoltán szüleit nem ismerem közelebbről. Róla tudom, hogy a Szovjetunióban volt hadifogoly, foglalkozása géplakatossegéd. Csömöri, Vörösmarthy utcai lakos. Valamennyi személy jobboldali beállítottságú s a beszervezésre alkalmas egyén volt.

9. Jegyzőkönyv Váradi József gyanúsított kihallgatásáról, 1951. március 15-én

Kihallgatta: Vágó Ervin ávh hadnagy⁴⁰
(Részlet)

– Milyen körülmények között történetek a beszervezések, hol és mikor?

– Winkler János beszervezését ugyancsak Krizsánnal a Csömör közelében levő szőlőben csináltuk. Kihívtuk lakásáról a szőlőbe és ott neki is elmondtuk, hogy egy felső szerv megbízásából jöttünk és őt is alkalmasnak találjuk arra, hogy szervezkedésünknek tagja legyen. Krizsán pisztolyát megmutattuk neki azzal a céllal, hogy megfélemlítsük és feltétlen titoktartást kérünk abban az esetben is, ha nem csatlakozik a szervezkedéshez.

³⁸ ÁBTI 3.1.9 V-103581

³⁹ Kőműves munkavezető.

⁴⁰ ÁBTI 3.1.9 V-103581

10. Krizsán Rudolf ügye, 1951. március 16.⁴¹

1951. hó március 16.

A kapott szempontok és utasítások alapján bizalmas beszélgetést folytattam Krizsán Rudolf őrizetessel, melynek kapcsán fent nevezett magatartásáról⁴² a következőket figyeltem meg és ügyére vonatkozólag az alábbiakat mondotta el: A revolverhez szükséges lőszert egy Nádudvari vagy Nádudvardi nevezetű honvédtisztől kapták. [...] Érdeklődésemre, hogy Nádudvarinak milyen szerepe volt a szervezkedésben, elmondotta, hogy Nádudvari igen jó barátságban volt Váradival és hogy egy ízben, amikor a találkozójukra ő is el akart menni, ez elől mereven elzárkózott. [...] Beszélgetésünk közben több ízben fejezte ki aggodalmát jövő sorsa felett és kérdéseket intézett hozzám, vajon a fegyvertartással súlyosbított ügyet „megúszhatja-e” 15 esztendőn alul. Egyébként ügyével kapcsolatban meglehetősen apatikus, beletörődik abba, hogy fiatal éveit börtönben fogja tölteni, csak édesapját sajnálja, akit a fegyver miatt bajba sodort.

Ezzel kapcsolatban elmondotta, hogy édesapja nem áll egyedül Csömörön a fegyverrejtegetők között, mert tudomása szerint az „összes pártvezetőségi tagoknak [sic!] van stukkerük, s ha apámat emiatt bajba keverik, akkor én bemondom a többiekét is.

11. Jegyzőkönyv Krizsán Rudolf gyanúsítottként kihallgatásáról 1951. március 12-én⁴³

Kihallgatta: Vámos Endre ávh hadnagy

Krizsán Rudolf, Csömör, 1932. január 14. Anyja: Tupi Erzsébet. apja Krizsán János. foglalkozása: építőipari technikum 3. éves hallgatója. állampolgársága: magyar, nemzetisége: magyar, pártállása: pártonkívüli, DISZ⁴⁴ tag. származása: munkás, lakása: Csömör, Kossuth Lajos u. 11.

– Ismertesse élettörténetét!

– 1932-ben születtem Csömörön, négy elemi iskolát végeztem Csömörön. 1942-ben beiratkoztam a cinkotai polgári iskolába, melyet 1946-ban végeztem el. A polgári iskola elvégzése után egy évet nagyszüleim öt holdas gazdaságában dolgoztam.

⁴¹ ÁBTI 3.1.9 V-103581

⁴² Javítás tollal az eredetiben, eredetileg: magatartására.

⁴³ ÁBTI 3.1.9 V-103581

⁴⁴ Dolgozó Ifjúság Szövetsége 1950–1956 között.

1947 június 15-én apám beadott volt munkaadójához, Szalai Ferenc építőmesterhez kőműves tanulóknak, négy évre szerződettek le.

1948 novemberében Szalai Ferenc belépett a Magyar Gyárépítő Vállalat (volt Mert) kötelékébe és vele együtt az alkalmazottak is átkerültek az újpesti tanoncotthon építkezésére. [...] 1949 szeptemberében iratkoztam be az Építőipari Technikum I osztályába. Ugyanakkor megszakítottam a munkaviszonyomat is. Az öt hónapig tartó I. osztály elvégzése után a második osztályba léptem. Annak befejezése után 1950. június 13-tól szeptember 1-ig tartó szünetben a Ganz Hajógyárban mint műszaki gyakornok, 1950. szeptember 1-től október közepéig a magyar gyáripar vállalat központjában, mint tervfelbontó, végül 1951. januárjáig a Siemens műveknél [sic!] építkezésénél dolgoztam, ugyancsak mint tervfelbontó.

12. Winkler János mentesítése a büntetett előélet alól

Fővárosi Bíróság 12.R.9710/1974/2. szám

A Fővárosi Bíróság Budapesten az 1974. év szeptember hó 12 napján meghozta a következő végzést:

A bíróság Winkler Jánost 1930. augusztus 25. Budapest, anyja: Korda Etel, Csömör József Attila u. 29. szám alatti lakost mentesíti a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól.

Indoklás:

Winkler Jánost a Budapesti Megyei Bíróság 1951. június 13. napján kelt B III. 0497/ 1951. számú ítéletével, illetve a Magyar Népköztársaság Legfelső Bírósága által 1951. november 2. napján kelt BIV.0017/1951/ 9. számú ítéletével szervezkedés miatt hat évi börtönre mint főbüntetésre, 10 évi közügyektől eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre ítélte.

Winkler Jánost 1956. április 28. napján feltételes szabadlábra bocsátották, a feltételes szabadsága eredményesen eltelt.

Winkler János mentesítés iránt kérelmet terjesztett elő a bírósághoz. A kérelem kapcsán beszerzett munkahelyi vélemény és rendőri információ tanúsága szerint Winkler János a mentesítésre érdemes. A Fővárosi Főügyészség TüK.⁴⁵ B. 0064/ 1974/1. számú átiratában indítványozta a kérelem teljesítését.

Figyelemmel arra, hogy a BTK. 81§ 1 bekezdés b. pontjában írt várakozási idő eredményesen eltelt a bíróság a rendelkező rész értelmében határozott, a Be. 381§ 2. bekezdésre is tekintettel.

⁴⁵ Titkos Ügyiratkezelés.

Budapest, 1974. szeptember 12. napján

dr. Tóth Károlyné, a tanács elnöke

Jogerős: 1974. szeptember 27-én. Budapest, 1974. szeptember 30. dr. Tóth Károlyné,
a tanács elnöke⁴⁶

13. Összefoglaló jelentés⁴⁷ Dömötör Zoltán, 1956-os forradalmár ügyében, 1957. február 20.

Összefoglaló jelentés

Eger, 1957. február 20-án

BM HEVESMEGYEI RENDŐRKAPITÁNYSÁG

Politikai Nyomozó Osztály, Eger

Tárgy: Mikus Gyula⁴⁸ és társai ügyében

Jelentem, hogy az ellenforradalom idején a Czaga István főhadnagy⁴⁹ (Pedagógiai Főiskola, Katonai Tanszék) előadójának vezetése mellett megalakult a fegyveres diákörtség. A diákörtség keretén belül létrehozták az úgynevezett Riadó csoportot,

⁴⁶ Golyóstollal ráírva.

⁴⁷ Dömötör Zoltánra vonatkozó források: Dömötör Zoltán magángyűjteménye az ÁBTL iratanyagából.

⁴⁸ Mikus Gyula (1930–2002) – aki Egri Gyula fedőnéven jelentett Antall Józsefről – a Toldy Gimnázium tanára volt. Életútját az *Őrjítő mandragóra* – amely a diktatúra politikai, pszichiátriai eseteiről szól – című kötet és Rainer M. János is elemzi. Az eredetileg régésznek készülő népi kollégista Leningrádban végzett vörös diplomás pszichológusként. 1953-tól Egerben főiskolai tanár lett a tanárképzőn. Az 1956-os forradalomban való részvételéért – fegyveresen harcolt, és többek között megtagadta, hogy 1956. november 4. után tolmácsoljon a szovjeteknek – letartóztatták és internálták Kistarcsára, ahol 1957. május 20-án beszervezték. Nyomást gyakoroltak rá, ha ügynök lesz, nem ítélik el 1956-os forradalmi tevékenységéért. 1957. november 15-én helyezték szabadlábra. Gazsó L. Ferenc – Zelei Miklós: *Őrjítő mandragóra. Bevezetés a politikai pszichiátriába.* L'Harmattan, Bp., 2012. Rainer M. János: *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei.* 1956-os Intézet, Bp., 2008. 126–129. o., Tóth Eszter Zsófia: *Antall József és az állambiztonság.* VERITAS-Magyar Napló, Budapest 2016. 19. o.

⁴⁹ Vitéz Czaga István (1932–) Kisújszálláson született, de az 1956-os forradalomban főhadnagyként az Egri Katonai Tanszék vezetője, illetve Eger város nemzetőrparancsnoka volt. Czaga István részt vett az egri forradalmi 16 pont kidolgozásában, majd az Államvédelmi Hatóság feloszlata után, október 30-án lefoglatta és bezáratta az egri kazamatákban újrászervezkedő, fegyverben álló ÁVH-s tiszti csoportot. A megtorlás idején mindezért 13 évnyi börtönbüntetés, teljes vagyonelkobzás, lefokozás és 10 éves jogfosztás várt rá. Súlyos ítéletéből 2246 napot (74 hónapot) töltött megaláztatásában a rácsok mögött, de még ezt követően is 33 évig rendőri felügyelet alatt állt. Jelenleg Szolnokon él. <http://www.szoljon.hu/jasz-nagykun-szolnok/kultura/a-forradalmar-56-ban-es-most-is-kitett-magaert-342128/> Utolsó letöltés: 2017. február 10.

melyet Czaga közvetve irányított. Különleges feladattal volt megbízva és a csoport tagjai mind fel voltak fegyverezve tűzfegyverekkel. A csoport speciális feladata a volt ávh tisztek letartóztatása és lakásunkon való házkutatás megtartása volt. A riadócsoporton belül aktív tevékenységet fejtettek ki:

1. Greszkovics László
2. Vitéz József
3. Dömötör Zoltán. [...] Az ellenforradalom kitörése után, mint fegyveres nemzetőr, majd a nemzetőrségtől önkéntes jelentkezés alapján megalakult Riadóalegységnek lett a tagja. A csoporton belül aktívan tevékenykedett, részt vett Szepesi László, Kalló Imre, Csetneki, Darida Mihály, Wospil, Anga István, Kecső nevezetű személyek letartóztatásában és ugyanakkor Farkas Mihály volt áv őrnagy lakásának feltörésében és a házkutatás megtartásában is.

14. Jegyzőkönyv Felvéve Dömötör Zoltán ügyében, 1957. március 13.

Tábor, 1957. március 13-án

Közbiztonsági Órizetet Végrehajtó országos Parancsnokság

Politikai Nyomozó osztály

Dömötör Zoltán

1934. január 21. Csömör

Bakos Zsuzsanna

Dömötör Gyula

gimnáziumi érettségi

főiskolai hallgató

magyar

Csömör, Petőfi u. 43.

[...] – Hogyan került a főiskola riadócsoportjába?

1956. október 29-én megszervezték a főiskolán a diákőrséget. Ez két részből állt: külső és belső őrségből. Október 29-én a külső őrségben láttam el szolgálatot. Feladatom az volt, hogy járőrözzünk a rend fenntartása céljából. Másnap hetünket összehívtak az orosz tanszék szobájába, ahol Czaga István főhadnagy, a Diákőrség parancsnoka tartózkodott. Jelen voltunk: Mikus Gyula tanár, Balogh László, a Finommechanikai Vállalat mérnöke, Greszkovics László budapesti főiskolai hallgató, egri lakos, Lengyel Attila, Vitéz József és én.

Itt Czaga főhadnagy tudomásunkra hozta, hogy belőlünk egy riadócsoporthoz létre, azzal a feladattal, hogy közreműködünk a városban a rend fenntartásában és házkutatásokat, valamint letartóztatásokat eszközöljünk. Később mondta meg, hogy ezt az ÁVH tisztjeinek lakásán és azokkal szemben kell foganatosítani. Én ezt a feladatot a többiekkel együtt vállaltam.

– Milyen akciókat hajtottak végre ezzel a csoporttal?

– Először [október] 30-án este kaptuk meg az első feladatot. Le kellett tartóztatni Szepesi Lászlót, aki tudomásunk szerint az ÁVH tisztje volt. Mi kimentünk Szepesi lakására a Petőfi utcába, ahol Szepesi igazolta, hogy április óta nem ÁVH tiszt. Átadott egy pisztolytáskát. Mi a házkutatástól és letartóztatástól eltekintettünk. Innen Kalló Imre ÁVH hadnagy lakására mentünk a Vörösmarthy utcába. A lakásban nem volt senki, az be volt zárva. Először a szomszédból kért álkulccsal akarunk behatolni, de mivel ez nem sikerült, Lengyel Attila pisztollyal belelőtt a zárba. Mivel az ajtó így sem nyílt ki, azt Lengyel benyomta. Én ezalatt az épületet biztosítottam. Ezután behatoltunk a lakásba, ahol vadászpuskát, ehhez lőszereket, és pisztolylőszert és ruhákat találtunk, melyet lefoglaltunk és egy Tefus⁵⁰ kocsival beszállítottunk a főiskolára.

Ezután a ház ajtaját lepecsételtük és a lövöldözésre odaérkezett Tefusok közül két ember ott maradt. Innen Csetneki rendőr főhadnagyhoz mentünk, mivel a listán nálunk mint ÁVH főhadnagy szerepelt. Lakása az Ifjúság útján volt.

A lakásban nem voltak otthon. Mivel az ajtó elé egy nagy szekrény volt téve és azon keresztül nem tudtunk bemenni, így az ablakot Túróczi benyomta és azon keresztül hatoltunk be a szobába. Itt egy rendőrköpenyt, két öltöny egyenruhát, sapkát és egy pisztolytáskát derékszíjjal foglaltunk le, amit bevittünk a főiskolára.

Másnap 30-án délután kimentünk Darida Mihály ÁVH hadnagy Telekes u. 2. szám alatti lakására és a házkutatás után, mivel eredménytelen volt, Daridát mi bekísértük a főiskolára. Ott Bodor rendőr hadnagy kihallgatta őt, majd Túróczi és Lengyel átkísérték az ügyészségre.

Este kimentünk Egercsehibe Vaspil László ÁVH főhadnagy felkutatására, aki tudomásunk szerint ott tartózkodott. Én a lakáson nem voltam, hanem amíg a csoport Vaspilt kereste, én a Nemzetőrség helységében voltam. Mikor találkoztunk a többiekkel, hallottam, hogy Vaspilt nem találták meg, mert Egerben van. Megtudták a tartózkodási helyet. Egerbe visszatérve elmentünk Vaspil tartózkodási helyére, a Kanada nevű városrészbe és ott megtaláltuk letartóztattuk őt. Bevittük az ügyészség börtönébe.

⁵⁰ 1948-ban jött létre a Teherfuvarozási Nemzeti Vállalat, ennek rövidítése a TEFU.

Október 31-én éjjel Farkas Mihály ÁVH őrnagy fürdő melletti lakására mentünk ki. Az ajtót felfeszítettük, mivel senki nem tartózkodott otthon, és házkutatást tartottunk. Egy pisztolyt és egyenruhákat találtunk, amit bevittünk a főiskolára. Ezután Jerszi ávh százados Telekes utcai lakására mentünk ki. Csak a feleségét találtuk otthon. Házkutatást nem tartottunk. Másnap reggel kiment érte a lakásra Mikus, Vitéz, és Greskovics, akik bevitték őt az ügyészségre. Ugyanebben az épületben lakott egy másik ÁVH főhadnagy is. Az egyik szomszédnál volt a lakás kulcsa, amivel felnyitottuk a lakást és házkutatást tartottunk, egy oldaltáskát vittünk el.

November 1-jén reggel kimentünk Szepesi lakására és bár már nem volt az ÁVH tagja, mégis letartóztattuk és bevittük az ügyészségre. Ezután kimentünk Tiszánánára, hogy az ott letartóztatott két ÁVH tisztet bevigyük Egerbe az ügyészségre (Kecső és Anga István ávh tisztek).

Ezeket szállítva Füzesabonyban még letartóztattuk Kalló Imre ávh hadnagyot, aki beszállítottunk Egerbe. Eztán a csoport kétfelé vált.

Lengyel, Greskovics, Túróczi és talán még Mikus hajtottak végre újabb letartóztatásokat, de én, Vitéz és Balogh László több letartóztatásban és házkutatásban nem vettünk részt. November 3-án a riadócsoporthoz rendelték azzal a céllal, hogy segítse az ott őrizetben levők őrzését.

November 4-én Lengyel Attila parancsára elmentünk a Főiskolai Diákszállóba Bíró Lajoshoz, a MEFESZ elnökségének tagjához és megkérdeztük, mi legyen az őrizetben levő ávh tisztekkel? Bíró azt mondta, hogy maradjanak ott, a mi feladatunk a bekísérésük volt. Egy rövid vita után Bíró kifejezetten azt mondta, hogy nem kell őket elengedni. Lengyel Attila tett olyan utalást, hogy ezeket el kellene intézni. Ezután azt a parancsot kaptuk, hogy vissza se menjünk, szereljünk le és öltözzünk át civilbe. Rajtam ez idő alatt rendőrségi kék overall és tűzoltó esőköpeny volt. Ezeket letettem és a fegyveremet letettem az arra kijelölt helyre, ahonnan másnap Lónyai h. százados vitte el. November 15-éig a diákszállón tartózkodtam és e napon hazautaztam Csömörrre. Február 12-én mentem vissza Egerbe, hogy folytassam a tanulást. Másnap a rendőrségen kihallgattak, majd elengedtek március 5-én vettek őrizetbe. [...]

Dömötör Zoltán sk.

Felvette: ⁵¹

⁵¹ Olvashatatlan kézírás.

15. Jegyzőkönyv Dömötör Zoltán őrizetes kihallgatásáról, 1957. július 17.

B.M. Heves-megyei Rendőrkapitányság

Politikai Nyomozó osztálya Eger

Szigorúan titkos!

Eger, 1957. június 17-én

Dömötör Zoltán, 1934. január 21. Csömör

Bakos Zsuzsanna

gimnáziumi érettségi

volt főiskolai hallgató

nőtlen

Csömör, Petőfi u. 43.

– Mondja el önéletrajzát!

– A szüleim Csömörben laknak. Már a felszabadulás előtt is ott laktak. Úgy az édesapám, mint édesanyám pedagógusok és Csömörben tanítanak. A szüleim vagyona egy családi ház. Az édesapám katona volt kb. 1943-ban. Fogságba esett és 1946-ban tért haza. Francia fogságban volt. Tudomásom szerint katonai rendfokozata nem volt, mint közkatona teljesített szolgálatot. Úgy az édesapám, mind az édesanyám pártonkívüli, pártnak a tagjai nem voltak.

Én az iskoláimat Csömörön, Mátyásföldön, Budapesten és Egerben végeztem. Budapesten érettségiztem 1953-ban. Az érettségi utána a Ganz Áramörgyárban dolgoztam, mint segédmunkás, majd 1954-ben az Ikarus Karosszéria és Járműgyárban dolgoztam szintén, mint segédmunkás. 1954 őszén a budapesti Pedagógiai Főiskolára vettek fel. Itt végeztem az első évfolyamot. Mivel a Budapesti Pedagógiai Főiskola megszűnt, így kerültem Egerbe 1955 őszén. Egerben a főiskolán magyar–orosz szakon tanultam. 1956 őszén szintén Egerben folytattam a tanulmányaimat szintén az októberi eseményekig. Később a tanulmányaimat folytatni nem tudtam, mivel az októberi eseményekben való részvétel miatt engem őrizetbe vettek.

Katona voltam mint egyetemista, illetve mint főiskolás 1955 és 1956 nyarán egy hónapig. A katonai szolgálatomat Nagyatádon és Egerben töltöttem el. Rendfokozatom tizedes volt. Pártnak tagja nem voltam. [...]

Ketten vagyunk testvérek. Dömötör Tibor bátyám, aki lelkész volt és már az előbb mondtam, hogy Nyugatra disszidált.

– Ön mikor lett tagja a főiskolásokból alakult nemzetőrségnek? Ezt megelőzően milyen gyűlésekben és megmozdulásokban vett részt?

– Én a főiskolásokból alakult nemzetőrségnek 1956. október 29-én lettem a tagja. Abban az időben már kevesen tartózkodtunk a diákszállón. Egyszer csak Czaga főhadnagy és a MEFESZ részről valaki szólt át a diákszállóra, hogy a szállóban bent lévő diákok azonnal menjenek a főiskolára. Ez délután volt. Én a Főiskolára mentem, ahol nyomban fegyvert, igazolványt kaptam és így lettem tagja a nemzetőrségnek.

Mielőtt a Nemzetőrségnek a tagja lettem volna, azt megelőzően október 21-én résztvettem a Kossuth kör vezetősége által összehívott gyűlésen, amit a Főiskolán tartottak meg. [...] Részt vettem október 23-án este egy gyűlésen a Főiskolán, amely gyűlésen a MEFESZ alakult meg. [...]

– Ön milyen célból volt Pétervásárán október 26-án, kikkel volt kint Pétervásárán és milyen tevékenységet fejtettek ki?

– Én voltam október 26-án és 27-én Pétervásárán. Engem és társaimat a Megyei Pártbizottság küldött Pétervásárára bizonyos feladatokkal. Ugyanis a Megyei Pártbizottságtól a Főiskolára telefonáltak, hogy nekik szükségük volna főiskolásokra, akik vidékre mennének. Én a főiskolán tartózkodtam több társammal és valaki szólt, hogy mi a helyzet és önként jelentkezőket kért. Így jelentkeztem én és Szorcsik László főiskolás. Akkor mi ketten átmentünk a Megyei Pártbizottságra. Ott közölték velünk, hogy Pétervásárára kell menni, azzal a feladattal, hogy a tömeget megnyugtatni és a választandó munkástanácsba beválasztatni a párt, a tanács és az egyéb szervek dolgozói közül is. Mi vittünk magunkkal egy jó nagy köteg röpcédulát is, amit a Megyei Pártbizottságtól kaptunk. Kézhez kaptuk a megbízólevelünket, majd kíséretnek egy rendőrhadnagy és egy honvédhadnagy jött velünk. Nekik fegyverük volt, nekünk még nem volt fegyverünk. Egy gépkocsival indultunk el Pétervásárára.

Pétervásárára érve a járási pártbizottságra mentünk, ahol nagy tömeg volt. Ott láttuk, hogy előzőleg zászlókat égettek, mivel elégetett zászlók maradványai voltak ott. A Pártbizottságra érve mutattuk megbízólevelünket és azt mondták, hogy a legjobbkor jöttünk, mert a tömeg be akar törni. Megérkezésünk után mi beszéltünk a tömeghez. A lényege a beszédnek az volt, hogy a tömeget nyugtassuk meg, és a munkástanács választásnál elérni, hogy olyan személyeket is beválasszanak, akik a rendszer hívei. Az én beszédemben is a nyugalomra hívtam fel a tömegnek a figyelmét, majd magyaráztam a megválasztandó személyekről, hogy azokért a hibákért, amit elkövettek, nem ők a felelősek, hanem a felsőbb vezetőség. Így sikerült elérni, hogy az általam felsorolt személyeket – akiknek a névsorát az ottani Pártbizottságtól kaptam meg, a tömeg beválasztotta a munkástanácsba. Akkor a nap [sic!] sikerült a tömeget megnyugtatni.

A gyűlés végeztével a két tiszt visszatért Egerbe. Én és Szorcsik László pedig kint maradtunk Pétervásárán, mivel a rendőrség kért minket, hogy maradjunk ott, ha véletlenül valami lenne még az éjszaka, mi nyugtatnánk meg a tömeget. Ugyancsak

a Járási Tanács elnöke is hasonló kéréssel fordult felénk. Így maradtunk kint mi ketten. Mivel a rendőrségen nem volt szállás, a Járási Tanács elnöke hívott a lakására és ott aludtunk. Közben az elnök éjjel eltávozott a lakásról, mivel hívták a pártbizottságra. Reggel tért vissza és akkor mondta, hogy a gyűlés lesz 9 órakor és kért minket, hogy vegyünk részt a gyűlésen.

A gyűlést az ózdiak vezették. Egy idős, ősz, zöld kabátos férfi szónokolt, aki azzal a követeléssel állt elő, hogy a rendőrség tegye le a fegyvert és ne álljon szembe a tömeggel. Mi akkor a rendőrségre mentünk, ahol én mondtam, hogy az lehetetlen, hogy a rendőrség a fegyvert letegye és fegyver nélkül álljon ki. Beszéltem ott egy Balogh nevezetű államvédelmista tiszttel és mondtam neki, hogy hívja fel a főosztályt Egerben, mert ilyet felső utasítás nélkül nem lehet megtenni. Addig is, még mi ott voltunk, a rendőrség nem tette le a fegyvert, hogy később mi lett, nem tudom.

Mi október 27-én a pártbizottság gépkocsijával indultunk vissza Egerbe. Velünk jött Kelemen nevezetű tanácselnök is, aki Egercsehibe ment haza. Mi visszaérve Egerbe, a megyei pártbizottságra mentünk, ahol beszámoltunk a tevékenységünk-ről. [...]

– Ön amikor a nemzetőrségnek a tagja lett, a Főiskolán milyen feladatot kapott? Ki volt a Nemzetőrség parancsnoka, ki intézte a főiskolások felfegyverzését?

– Már azt elmondtam, hogy a nemzetőrségnek október 29-én lettem a tagja. Én akkor kaptam egy dobtáras géppisztolyt tele tölténnyel. A főiskolásokból alakult diákőrség vagy nemzetőrség akkor külső-belső szolgálatot látott el. A belső őrségnek volt a feladata [sic!], hogy a Főiskola pincéjében berendezett lőszerraktárt őrizze, valamint őrség állt a MEFESZ, a Forradalmi Tanács, katonai tanszék irodája előtt, valamint a rádiónál és a belső őrség látta el a kapu őrzését is.

A külső őrséghez tartozott a Főiskola környéknek az őrzése, mivel akkor körül volt véve a főiskola állványokkal és hogy valaki be ne jusson kívülről a főiskolába. Ezenkívül a külső őrség tagjai látták el a Főosztály, Bíróság, pártbizottságok, diák-szállók és egyéb középületek őrzését is. [...]

16. Darida Mihály BM-dolgozó tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. július 18.

Hevesmegyei Rendőrkapitányság Politikai Nyomozó osztálya

1957. június 18, [Eger] Klapka György u. 5. 105. ajtó

Darida Mihály BM dolgozó

– Mondja el, az 1956. évi októberi ellenforradalmi események alatt önt milyen sérelem érte?

– 1956. október 27-ig a BM Hevesmegyei Főosztály államvédelmi szervénél teljesítettem szolgálatot hadnagyi rendfokozatban Október 27-től a lakásomon tartózkodtam. Október 30-án a késő délutáni órákban megjelent négy felfegyverzett főiskolai hallgató. Ezek: Lengyel Attila, Dömötör Zoltán, egy Túróczi és egy Budur nevű személyek voltak. Valamennyiüknél géppisztoly volt, Lengyel Attilánál a géppisztolyon kívül pisztoly is. Amikor fent nevezettek a lakásomon megjelentek, én a konyhában tartózkodtam. Érkezésükkor közölték velem, hogy név szerint engem keresnek. Majd megkérdezték, hogy én vagyok a Müller titkára. (Müller Gyula őrnagy a főosztály vezetője volt.)

Kérdésükre igennel feleltem. Ezután Túróczi elkérte a személyi igazolványomat. Kérték még a szolgálati igazolványomat és a fegyveremet is. Közöltem velük, hogy azok nincsenek a birtokomban. Ekkor Túróczi házkutatást tartott a lakásomban – ezt előzően bejelentette –, és ezalatt az idő alatt három társa velem a konyhában foglalkoztak. Arról érdeklődtek tőlem, hogy hol tartózkodnak a munkatársaim. Közülük többet név szerint is kérdeztek. Érdeklődtek, hogy munkatársai milyen beosztásban voltak az államvédelmi szerveknél. Sőt olyan személyek után is, akik korábban szereltek le. Én kitérő választ adtam nekik, arra hivatkozva, hogy nem olyan beosztásom volt, hogy választ tudjak adni a kérdéseikre.

Azt is hangoztatták lakásomon, hogy nem olyan kis ávosokra vadásznak, mint én vagyok, hanem fejesekre. Utaltak arra, hogy Müller és Farkas (utóbbi a főosztályvezető helyettese volt) már jó helyen vannak.

Eközben Túróczi végzett a házkutatással és akkor közölték velem, hogy menjek velük néhány kérdés tisztázása érdekében a Liceumba.

Útközben kísérőim közül egy-egy fő mellettem két oldalt jött, míg a másik kettő pedig a hátam mögött, de mind a négyen rám tartották a géppisztolyuk csövét.

Az utcán nagy feltűnést keltett a látvány, mert mindenki összesűgött és megbámult bennünket, amikor mellettük elhaladt.

A Liceumban érdemben nem tudtak dönteni ügyemben, hanem olyan utasítást kaptak kísérőim, hogy kísérjenek át az ügyészhez, mert most már törvényes alapokra helyezték a velünk kapcsolatos intézkedéseket.

– Milyen magatartást tanúsítottak önnel szemben kísérői letartóztatásba helyezése után?

– Letartóztatásba helyezésem után november 4-ig minden nap bejöttek hozzám a cellába az a különítmény, amely a volt államvédelmi beosztottak őrizetbevételét eszközölte. Lengyel Attila, Dömötör Zoltán, Túróczi és Budur csaknem minden napos vendég volt ott. Volt eset, hogy naponta két esetben is bejöttek hozzám, láthatóan arról akartak meggyőződni, hogy ott vagyunk-e. Ilyenkor nem egy esetben többen is érkeztek, láthatóan barátaikkal és szinte kéjelegtek bennünk. Gúnyos meg-

jegyzéseket tettek ránk is és utalásokat tettek arra, hogy majd meglakolunk „bűneinkért”.⁵²

– Érte-e önt a lakáson tartott házkutatás következtében károsodás?

– Miután a börtönből november 8-án kiszabadultam és lakásomra mentem, akkor tudtam meg, hogy a házkutatás során Turóczi a szekrények tartalmát összetúrta, ágyakat és a rökamiét felforgatta. Ezenkívül károsodás engemet nem ért.

– Kíván-e még valamit elmondani?

– Mást elmondani nem kívánok. A jegyzőkönyv vallomásomat helyesen tartalmazza, melyet elolvasás után helybenhagyólag aláírtam.

Darida Mihály tanú saját kezű aláírás

17. Feljegyzés Dömötör Zoltán ügyében, 1957. március 19.

Közbiztonsági Őrizetet Végrehajtó Országos Parancsnokság

Politikai Nyomozó Főosztály

Szigorúan titkos!

Feljegyzés

Felvéve Dömötör Zoltán ügyében

Kistarcsa, 1957. március 19.

Dömötör Zoltán (1934, Csömör, Bakos Zsuzsanna) közbiztonsági őrizetessel⁵³ kapcsolatban hálózati úton⁵⁴ az alábbi értesüléseim vannak:

Dömötör Zoltán az Egri Pedagógiai Főiskola hallgatója volt. 1956. október 29-án tagja lett a főiskolán szervezett diákőrségnek, majd az abból létrehozott riadó-csoportnak is.

⁵² Ezt Dömötör Zoltán 1957. június 29-i kihallgatásán cáfolta.

⁵³ Az Elnöki Tanács 1956. évi 31. sz. törvényerejű rendelete a közbiztonsági őrizetről. Közbiztonsági őrizetbe azt lehetett helyezni, akinek tevékenysége, illetőleg magatartása a közrendet, közbiztonságot, különösen a termelő munka és a közlekedés zavartalanságát veszélyeztette. A közbiztonsági őrizetet ügyészi jóváhagyással a rendőrhatalóság rendelte el; tartama hat hónap volt, melyet a Belügyminisztérium a legfőbb ügyész jóváhagyásával meghosszabbíthatott. Ez a törvényerejű rendelet 1956. december 13-án lépett hatályba, hatályon kívül helyezte 1960. április 1. napjával az 1960. évi 10. számú törvényerejű rendelet in.: *Feljegyzés az ellenforradalom büntetőjogi felszámolásáról.* 1969. november 11. *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 2. Szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál. Budapest, 1992. 745-751. o.*

⁵⁴ Titkosszolgálati úton.

Ennek a riadócsoporthoz Dömötör igen aktív tagja volt. Szoros kapcsolatban állt az akciókat vezető Lengyel Attila főiskolai hallgatóval, aki szélsőséges magatartásáról volt ismeretes.

Az első két napon számos áv⁵⁵ és rendőrtiszt lakásán tartottak házkutatást és ezen a helyeken személyi és állami tulajdont képező ruhákat és fegyvereket és egyéb használati tárgyakat foglaltak le és koboztak el. Így Szepesi, volt káderosztály vezető, Kalló áv alhadnagy, Csetneki rendőr főhadnagy, Farkas Mihály áv őrnagy, Bujdosó áv tiszt és Vaspil László áv tiszt lakásán történt ez meg, melyen Dömötör minden esetben jelen volt.

E helyek közül több lakásba erőszakos módon, az ajtó feltörésével vagy az ablak felfeszítése során hatoltak be, mivel a keresettek nem tartózkodtak otthon. A csoport, köztük Dömötör, Vaspil László áv tisztet le is tartóztatták és bezárástól az ügyészség börtönébe. Október 31-én a csoport két részre vált. Dömötör a Lengyel Attila által vezetett csoporthoz csatlakozott. Ettől kezdve november 4-ig Dömötörék Füzesabonyban és Tiszanánán áv tiszteket tartóztattak le. Dömötör és Lengyel Attila november 4-én követelték a letartóztatott áv tisztek kivégzését.

kmft⁵⁶

Rózsa László rendőr százados

Láttam

Benedek Endre rendőr főhadnagy

18. Környezetanulmány Dömötör Zoltánról, 1961. január 30.

BM Pest-megyei Rendőrfőkapitányság

Politikai Nyomozó Osztály

Szigorúan titkos

211-234

63/B-989/60

Készült BM II63. osztálynak

Hivatkozási szám: 63/B-989/1960.

⁵⁵ Államvédelmi.

⁵⁶ Kelt, mint fent

Környezettanulmány
Budapest, 1961. január 30.

Dömötör Zoltán (született Csömör, 1934. anyja: Bakos Zsuzsanna, nőtlen, lakik: Csömör, Petőfi Sándor u.)

A gimnáziumi érettségi elvégzése után Egerbe Pedagógiai Főiskolára került (1955 szeptemberében), ahol orosz szakos tanárnak készült. 1956. októberében fegyveres részt vett az ellenforradalomban. Az ellenforradalom leverése után többször keresték, mert bujkált, míg végül elfogták és kb. 3 évig börtönben volt. 1959 őszén szabadult, azóta a szüleinél lakik. Jelenleg nem tudják, hol dolgozik, mivel foglalkozik. Tény az, hogy munkakönyvet váltott ki, de nem jelentette be a tanácsházán, hogy hol dolgozik. Amennyiben szükséges, ezt rövid időn belül megtudjuk, s ha kell, az osztályt tájékoztatjuk erről. Nem barátkozik senkivel, bátyját, Tibort nagyon szereti, tőle rendszeresen, majdnem minden héten kap levelet. A községben nem jár sehová. Csömörön női kapcsolatai nem ismeretesek. Sopronban lakó rokonaihoz szüleivel együtt jár nyaralni. Rokonai nevét lakókörnyezetében nem ismerik. Az ellenforradalom óta politikailag teljesen passzív, ezirányban kifogás nem merült fel ellene. Mérő Lajos rendőr őrnagy osztályvezető helyettes.

V 142222-es dossziéból

A cellatársam, akit Dömötör Zoltánnak hívunk a Nemzetőség riadócsoportjának vezetője volt. A forradalom alatt ők voltak a górék Egerben. Államvédelmi tiszteket tartóztattak le, házkutatásokat tartottak, kincstári vagyontárgyakat és fegyvereket koboztak el. Két Pobjeda kocsival nyolcan vettek részt többnyire az akciókban. Ahol a bejáraton nem tudtak bemenni, az ablakon ugrottak be, vagy a zárt lötték szét, vagy a mellékhelyiség ablakát törték be. Tűzkész géppisztollyal egy behatolt, a többi biztosított. [...]

19. Pest Megyei III/III-1 alosztály jelentése, 1964. augusztus 26.

Családi és utóneve: Dömötör Zoltán Csaba⁵⁷

Születési helye: Csömör

év, hó, nap: 1934. január 21.

⁵⁷ ÁBTL O-9985, 2.5.7-2645. Lengyel Attila és társai vizsgálati dosszié.

Anyja neve: Bakos Zsuzsanna
foglalkozása 1945 előtt: tanuló
jelenleg: segédmunkás
iskolai végzettsége: két év pedagógia főiskola
párttagsága: Pártonkívüli
Lakhely: Budapest
Munkahelye: Egyesült Gyógyszergyár
Állampolgársága. magyar

Terhelő adatok felsorolása:

Ellenforradalom alatt fegyveres akciókat hajtott végre, részt vett letartóztatásokban és házkutatásokban. Ezért a Heves Megyei Rendőr Főkapitányság 49/57. szám alatt 1957. március 6-tól május 13-ig internálta, majd a Legfelsőbb Bíróság 1958. február 3-án a Bf. IV. 3624/57/13. számú ítéletével a demokratikus államrend megdöntésében való tevékeny részvétel miatt öt évi börtönre, öt évre egyes jogainak gyakorlásától eltiltotta. Az ET⁵⁸ 1959. december 14-én kelt 6-3/25-59. szám alatt a börtönbüntetést három évre mérsékelte.

Budapest, 1964. augusztus 26.

Pest Megyei III/III-1 alosztály.

⁵⁸ Elnöki Tanács.

IV. VISSZAEMLÉKEZÉSEK

1. WINKLER JÁNOS ÉLETÚTJA

Emlék

Dunapart, óh, gyönyörűség,

Szerelmesek sétánya,

Ide jönni, tudom én jól,

Mindegyiktek vágyálma.

Esti fényben nézni a víz

Csillámló szép habjait,

S megfogni kedveseknek

Átölelő karjait.

Hej, ti persze nem tudjátok,

Hogy e part mit rejteget,

Lent a földben, meggyötörten,

Embert élve eltemet.

Nem láttok mást, csak a szemek

Álmodozó szép színét,

S nem éreztek semmi rosszat,

Csak a csókok jó ízét.

Két emelet mélységben lent ott van az én börtönöm,

Ide jutni, gondolhatod,

Nem lehetett nagy öröm.

Egy priccs és egy rongyos kabát

Csupán minden bútorom,

Itt élem le börtönömből

Hátralévő rossz sorom.

Négy szürke fal, s egy vasajtó

Övezi át cellám,

Meg egy gyenge villanyégő

Gyér homálya esik rám.

Így is látom, hogy a fal

Az vízfoltokkal van tele,

De a mennyezetről még csak pókháló sem csüng le.

Nincsen itten élő állat,

Semmi más, csak mi, rabok,
Kik nem eszünk sok kenyeret, csupán vizet és babot.
Álmaimban otthon jártam,
Édesanyám a kapuban várt,
Már kint a ház előtt.
Kezében egy vajas kenyér,
meg egy piros alma,
Éreztem, hogy nála van
a szeretet hatalma.
Közben ott az ÁVO-ban
Dolgoztak a tagok,
meg is volt az eredménye,
Vallottak a rabok.
Ki volt osztva a szerep,
Kinek mit kell tenni,
Az egyik az csak mindig ütött,
A másiknak meg ennyi!
Szolgáltatás volt többféle, csak választás nem volt,
Aadtak, amit ők akartak és az ember félholt.
Forró zuhany-hideg váltás
A kezelés náluk,
Órákon át csöpögő víz,
Sokáig nem álltunk.
Talpmasszázs a gumibottal,
Felemelő érzés,
Nem tudod, hogy órák múlva
Te vagy az? És élsz még?
Finom kis tűk körmöd alá
A kézen és a lábon,
Nem hiszem, hogy ez életben
Én még ki is állom...?
Ezután bevallod, hogy
Megölted anyádat,
pedig otthon vár rád szegény
S eszi őt a bánat.
Így történt a beismerés,
Amivel vádoltak,
Bírósági ítélettel

Börtönbe hurcoltak.
Évek hosszú sorain át
Nyögtük az igánkat,
De végül a Jóisten
Meghallgatta imánkat.
1951–56

Mielőtt életem történetének elbeszélésébe fognék, kedves olvasó, beszélek arról, mi volt az az ellenállási mozgalom, melyet mi, csömöri fiatalok hoztuk létre a diktatúra legsötétebb éveiben. NEM, vagyis Nemzeti Ellenállási Mozgalom – így neveztük el. Első hallásra tagadószónak nézzük, gondoljuk ezt a szót. De nekünk nem az volt, számunkra határozott igent jelentett. Az 1848-as cententáriumi ünnepségek nagyon nagy hatással voltak ránk, frenetikus érzés járt át bennünket. Nagy Ferenc,⁵⁹ a Kisgazdapárt vezetője⁶⁰ mondott ünnepi köszöntőt. Zengő baritonja betöltötte a termet és a végén imádkoztunk, elszavaltuk a *Nemzeti dal* híres sorait: „A magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk”. Rengeteg nemzeti színű zászlót láttam, de vörös lobogót egyet sem. Ebben a szellemiségben fogtunk mi össze, alakítottuk meg a mozgalmat: Váradi (Zahoránszki) József, V. Bősze (Albitz) László, Winkler János és Krizsán Rudolf.

Bevándorló őseim Baden-Württemberg tartományból érkeztek az 1780-1790-es évek körül⁶¹ az úgynevezett hordóhajón,⁶² mely lakhelyül is szolgált számukra.

⁵⁹ Nagy Ferenc (1903–1979) politikus, Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt elnöke volt, 1946. február 4. – 1947. március 31. között miniszterelnök. 1945. május 11-től november 15-ig újjáépítési miniszter. 1945. november 29-től 1946. február 5-ig a nemzetgyűlés elnöke, s ezzel egyidejűleg 1945. december 7-től 1946. február 2-ig a Nemzeti Főtanács tagja. 1946. február 4-től 1947. június 1-jéig miniszterelnök. 1947. június 1-jén Svájcban, ahol szabadságát töltötte, az MKP kényszerítésére lemondott pozíciójáról. Az FKGP PB 1947. június 3-án kizárta a pártból; október 7-én megfosztották állampolgárságától. Az USA-ban telepedett le. 1947–51-ig gazdálkodó volt, 1951-ben bekapcsolódott a magyar emigráció tevékenységébe. A Magyar Nemzeti Bizottmánynak alapító tagja, helyet foglalt annak Végrehajtó Bizottságában, majd 1955–57-ig a szervezet alelnöki posztját bízták rá. 1957-ben beválasztották a strasbourgi Forradalmi Tanács Intézőbizottságába. 1947-ben részt vett a Nemzetközi Parasztunió megalakításában, amelynek 1948–64-ig alelnöke, 1964–70-ig elnöke volt. Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon. főszerk. Kenyeres Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó. 1967–1994.

⁶⁰ Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt. Alapítva 1930-ban.

⁶¹ A sváb vándorlásról: Werner Hacker: Auswanderungen aus Oberschwaben im 17. und 18. Jahrhundert. Stuttgart, Konrad Theiss, 1977.

⁶² Két hajótípussal érkeztek: ulmi skatulya (*Ulmer Schachtel*) és a kelheimi óriástutaj (*Kelheimer Riesen Plätten*). Ebből az ulmi változat híresebb, hat-nyolc fős legénység hajtotta, kétszáz tonnát bírt el.

Őseim a Duna menti Taksonyban vertek tanyát.⁶³ A korai ősöket csak keresztlevelük alapján ismerem, korukat és születési helyüket tudom. Valószínű, hogy földművesek, szőlészek, esetleg iparosok lehettek. A legelső, akiről ismereteim vannak, apai nagyapám, Winkler Lőrinc. Ő szülői segédlettel és örökségből Zuglóban, a Telepes utca 9-ben kocsmát nyitott. Előbb bérelte, majd megvette a házat. Jól ment az üzlet, mert később a Telepes utca 24. alatti telket is megvásárolta. A kocsmát italellátásához a közeli Csömörön talált megfelelő jó bort. Így kötődött Csömörhöz és vette feleségül a boros leányát.⁶⁴ A kocsmát lassan leromlott, így eladta az egészet és Csömörön vett egy telket. Akkor még utcanevek nem voltak, csak helyrajzi szám, és épített itt egy házat, mely a 99-es sorszámot kapta. 1890-ben kezdték az építkezést és apám 1895-ben már itt született. Itt jár elemi iskolába, majd műszaki rajzoló lett Budapesten. Az első világháború az ő jövőjét is kettétörte. Mint katonaköteles harcolt az orosz, később az olasz fronton. Szerencsére, kisebb sérülésekkel, de hazakerült. De utána jött az 1919-es Vörös Hadsereg és őt is keresték, hogy besorozzák. Jelentkezzen, mert ha nem, akkor őt, mint dezertőrt fogják el. Nem jelentkezett, így állandóan bujkált. Volt egy jól kiépített helye a kert végében levő nagy diófa tetején a lombsátorban. Ha keresték, oda bújt fel. 1919–20-ban rendeződött a helyzet. Mint műszaki rajzoló, a Telefongyárba⁶⁵ jelentkezett és ott lett műszerészmester. 1925-ben a honvédség is itt rendelte katonai telefonjait. Ő itt művezető, majd üzemvezető lett. 1940-ben már érezhető volt a második világháború. Ekkor már a németek is rendelték nagy mennyiségű telefonkészüléket. Mivel jól beszélt németül, mindig vele tárgyaltak. Ez később visszaütött, mert 1945-ben egy rosszakaró feljelentette, mint németbarát sváb családot. Ezért internálták Kistarcsára.⁶⁶ Fél év után, csontsoványan érkezett haza. Ezután az üzem nem alkalmazta, és mint német kollaboránstól a nyugdíját is elvették. A gyerekei – három fiú – háromévente születtek.

Édesanyánk, Korda Adél már Budapesten született, de cseh származású. Édesapja, a nagypapa Prágában született, polgári családban. Ő lakatosnak tanult és egy családi konfliktus után elindult szerencsét próbálni. Első útja Bécs volt, a Monarchia központja. Itt ismerte meg nagyanyámat. Ő a cseh Brnóban született és lett Bécsben tejeslány. Megismerkedésük után összeálltak és Budapesten esküdtek meg. Itt is három gyermek született, egy lány és két fiú. A lány: anyánk, Adél.

⁶³ Taksony: Pest megyei község a szigetszentmiklósi járásban, népszerű üdülőhely.

⁶⁴ Az 1830-as években honosították meg Csömörön a svábok a szőlőművelést.

⁶⁵ A Telefongyárt Rt.-t 1911-ben alapították, első vezetői Neuhold Kornél és Székely Imre voltak.

⁶⁶ Az internálótáborok történetéről ld.: Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok” Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953. L’ Harmattan Kiadó, Budapest, 2012.

1930. augusztus 25-én születtem Budapesten, a Röck Szilárd utca 32. I. emelet 12. szám alatt, a szülőotthonban. Első gyermekkori emlékem Zuglóhoz köt, ahol szüleim laktak, a Telepes utcában. Az udvaron átszaladva a Bosnyák térre mentünk játszani, nádasoztunk és vívtunk, mert ott akkor még mocsár volt. Innen kerültünk Csömörrre, a Vörösmarty u. 5-ös számú házba, amit szüleim megvettek. A házban lakott egy fekete macska, a Cigány, aki nagyon játékos természetű volt. Nyáron hanyatt feküdt az udvaron és a reá repülő fecskékkel játszadozott, ha kedve volt, akkor velem is. Három éves lehettem, amikor az udvarról a konyhába szaladtam, ahol Nagyí éppen főzött, németül beszélgettünk. Szomorú emlékem, hogy ő 1934-ben meghalt, ezt nem értettem. Akkori szokás szerint a házban ravataloztuk fel szegényt.⁶⁷ Nem akarták a szüleim, hogy a temetésén részt vegyek, egy rokon néni mégis magával vitt.

Testvéreim közül az első fiú, Ferenc, jó tanuló volt, főiskolás, majd bankhivatalnok lett, de volt egy kis kitérője neki is. 1945. január 6-án a helyi hatalmasságok az oroszokkal szövetkezve málenkij robotra vitték.⁶⁸ Érzékeltetni szeretném az utaztatást. A zárt vagonokban 20-25 fő lehetett, nők és férfiak vegyesen, összefűzve az út végéig. Ez tíz-tizenkét nap lehetett, WC nélkül. A málenkij robot három és fél évig tartott. Szerencsére hazatért, 48 kilósan. A második fiú, László nagyon jóindulatú, humoros fiú volt, sok barátal. Ő már nem tanult olyan jól, végül nagyon ügyes kezű műszerész lett. Szerencsés ember, jó házassággal, remek fiúgyerekekkel.

A következő évben hűsvétra egy lovacska-felszerelést kaptam és ezzel rohagáltunk, majd kimelegedve inni kértem. Langyos tejet kaptam, de ez is tüdőgyulladást okozott, negyven fokos lázam lett. Vizes borogatást kaptam, így feküdtem, majd jött a doktor és vérátömlesztést javasolt. Mindez otthon történt, anyám ült az ágy mellett és egy gumicsövön keresztül kaptam tőle a friss, piros vért. Mindez hat éves koromban történt.

Osztrák rokonaik is gyakran látogattak: Ernst Schöpfel és családja. A felesége magyar lány volt, Speidler Magdelene, de mi Lenke néninek hívtuk. Két fiuk volt, Ernst és Otto. Ők az ausztriai Welsben laktak. A nyarat Csömörön, a Basa-házban töltötték, akik szintén rokonok voltak. Nekik nagyobb volt a házuk, ott jobban elfértek. Egy alkalommal apám szólt, hogy menjünk ki az erdőbe fát vágni. A falu végén

⁶⁷ A ravatalozási szokásokról ld.: Az utolsó átváltozás. Kunt Ernő: A magyar parasztság halálképe. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.

⁶⁸ A malenkij robotról ld. többek között: Bank Barbara – Bognár Zalán – Tóth Gábor: Magyarok szovjet fogságban. Nemzeti Emlékezet Bizottsága Kiadó, Bp., 2016., Stark Tamás: „Malenkij robot”: magyar állampolgárok elhurcolása a Szovjetunióba 1944–1945-ben. In.: Megtorlások évszázada: politikai terror és erőszak a huszadik századi Magyarországon / [szerk. és a szöveget gond. Szederjesi Cecília]; [kiad. a Nógrád Megyei Levéltár és az 1956-os Intézet]. – Salgótarján: Nógrád M. Lvt. ; Budapest: 1956-os Int., 2008. – 25–36. o.

volt egy kis erdőrészes földje apámnak, oda mentünk Ottonal. Munka közben egy kis baleset ért. A fa gyökeréről visszacsapódott a csákány és a homlokomat találta el. A bal szemem fölött egy nagy vágásból vér folyt. Otto nagyon megijedt, elkísért orvoshoz. A doktor úr összevarrta a sebet. Sokáig emlegettük ezt a kalandot.

Nem sokkal rokonaink távozása után is egyszer ért egy baleset. Az unokabátyámmal, Karcsival sportoltunk, aki az országos magasugró bajnokságon második lett, 198 cm-rel. Ő tanított engem magasugrani és egyszer rosszul estem, eltört a bal karom. Szégyelltem az ügyetlenségemet, így titkoltam az esést és rosszul forrtak össze a csontok. Szüleim észrevették, hogy furcsán tartom a kezem, így be kellett vallanom a balesetet. Ők azonnal orvost hívtak, aki sürgősen kórházba vitt. Ott eltörték a rosszul összeforrt részeket. A műtétet altatásban végezték. Szörnyű álmom volt altatásban: lekerültem a pokolba, ahol maga az ördög fogadott. Kezében egy háromágú szigony, mögötte a sok üst és mindegyikben forrt a víz. Nagyon megijedtem és elfordultam az ördögtől, aki ekkor megfogta a hátamon a bőrt és kihúzta, mint egy csúzligumit, majd elengedte és ez nagy hanggal a hátamra csapott. Ekkor megfordultam, hogy ne tudjon a hátamhoz érni, de akkor már a felesége volt ott mögöttem és ő tette ugyanezt. Ez megtörtént ötször-hatszor álmomban, nagyon féltem és nagyon fájt is. Amikor felébredtem az altatásból, már gipszben voltam és mehettünk haza.

Még ebben az évben apám épített egy tyúkólat. A tetőhöz cserepet rendelt és ezt kellett az utcáról behordani. Én is segítettem a tesóknak. A felkötött karom mellé a kötésbe raktam be a cserepeket és úgy hordtam be, amitől nagyon piszkos lett a kötés. Megszidott édesanyám és a doktor úr is.

Az iskolában nagyon tetszett a palatábla, a palavessző és a spongea. Én nem voltam jó tanuló, de szerencsém volt, mert a nagyszüleim neveltek és ők nem tudtak magyarul, csak csehül és németül. Hat évesen kezdtem el magyarul tanulni az iskolában. Sokáig csúfoltak a rossz kiejtésem miatt, de végül én javultam, ők meg megszokták. 1937 tavaszán meghalt atyai nagyapám, Winkler Lőrinc és mi a Vörösmarty utca 25-ből a 17-es szám alá költöztünk. Nagyapám üzletét apám vette át. Fiatal gyereként gyakran segítettem az üzletben. Nagyon szerettem csinálni. Abban az időben mindig külön kellett lemérni a kívánt fél kiló vagy egy kiló lisztet, cukrot, sót, répát, uborkát, illetve egy liter tejet. Ekkor még sok családnál petróleumlámpával világítottak. Apám gyárban dolgozott, édesanyám az üzletben. Tizenkét éves lehettem, amikor télen az unokatestvéremmel, Tibivel szánkózni mentünk. A Kossuth utca végén volt egy meredek, gyors, veszélyes pálya, odamentünk, nagyon szerettük. A harmadik lecsúszásnál a köves árokban kötöttünk ki. Mindketten megsérültünk, de komoly baj nem lett, csak nagyon megijedtünk.

1940-től polgári iskolába jártam, Cinkotára kellett HÉV-vel közlekednem. Az új környezetet nagyon hamar megszoktam és megszerettem, mivel nekem jól ment

a német nyelv, tudtam segíteni az osztálytársaimnak. Harmadiktól már nehezebb lett az iskola, akkor már nekik nem tudtam segíteni, sokan bukdácsoltak, és mivel nekem ment a német, ők strébernek csúfoltak és kizártak a focicsapatból, ahol kapus voltam korábban. Akkor elkezdtem hanyagolni a németet és visszavettem a csapatba. Szerettem a közösséget, sikeres, jó évek voltak.

A polgári iskola után a II. Rákóczi Ferenc Kereskedelmi Iskolába íratott be apám, de 1944 őszén már jöttek a bombázások és a háború. Szeptemberben és októberben hol az osztályteremben, hol az óvóhelyen zajlott a tanítás, novemberben már hazatáncsolt az iskola. Félő volt akkorra, hogy a vidékiek nem tudnak bejárni vagy esetleg bent ragadnak az iskolában. Így itthon maradtam Csömörön.

Sajnos elért minket a háború és ez, mint mindent, a mi jövőnket is tönkretette. A híreket, hogy jönnek az oroszok, és jaj annak, akiket elfognak, nem hittük el. Sajnos a híreket túlszárnyalták a valóságban. 1944 karácsonyán, december 28-án jöttek be, délután kettőkor Csömörrre az oroszok. Mi a borospincében bújtunk el a harcok alatt, a bombázások elől, és ott kellett maradnunk tovább, mert a teljes házat lefoglalták a bevonuló orosz katonák. Az első szobában laktak, a másik szoba kórház volt a sebesült katonák részére, a harmadikban főztek. Az egyik tiszt nője bizonyos Csura volt, szép lány és szépen beszélt a kemény orosz nyelvet.

1945 már nagyon rosszul kezdődött. Január 6-án 10 órakor vitték el Feri bátyámat málenkij robotra. Szerencsétlen megszökött a hadseregből, azt hitte, jobb lesz neki. Nem jött be a hite. Ha két-három napot késik, talán jobban járt volna. A korábban jól működő vegyeskereskedésünket a község vezetősége bezáratta. A kertünkben vágóhidat hoztak létre, ott ölték le az állatokat, amelyeket a környékről szedtek össze. Disznókat, teheneket és lovakat is vágtak, naponta öt-hat állat került sorra.

Tizennégy éves voltam, mikor egy alkalommal engem is kihurcoltak, hogy öljem meg az ott lévő állatot. Elöttem egy nagy fehér tehén állt. Kezembe nyomtak egy nagy kést, de nagyon féltem a késtől és a goromba katonáktól, sírtam, erre félrelöktek. Sokáig ki sem mertem jönni a pincéből, a szüleim mellől.

E vágóhídról látták el a környék katonáit is. Persze az étkezés után szomjasak voltak. Látták a pincében a hordókat és bort követeltek. Apám csak mutatni akarta, hogy a hordók üresek és majdnem lelőtték emiatt. Több hordóban volt még bor, így a lött lyukakon szivárgott ki a nedű. Mint a szökőkút, vörös sugár öntötte el a pincét. Rohantak a vödörkért, fazekakért, el is vittek talán 50-60 liter bort. A többi kifolyt a földre, a pince 10 centiméter magasan borban állt. A korábban említett fűszerüzlet, ami elég jól ment és gazdag raktárkészlete volt, teljes mértékben a katonák fosztogatásának esett áldozatául. Berendezését tüzelőnek használták fel. Mi a pincében laktunk a kitelepítésig. 1945. március 15-én reggel nyolckor kihírdették, hogy délután egyig mindenkinek el kell hagynia a házat és a falut is. Amit tud, vihet magával.

Nekünk nem maradt semmink, csak a ruhánk, ami rajtunk volt. És egy kis kézikocsin egy nyúlcsaládot vittünk magunkkal, abból éltünk később. Négyen – apám, anyám, nagyanyám és én – mentünk Mátyásföldre, apám egy jó ismerősének üresen maradt házába. Ők már külföldön éltek ekkor. Laci bátyám ekkoriban bujkált, Feri bátyámat már elvitték. Körülbelül két hónap után térhettünk haza a faluba, itt már kő kövön nem volt, romhalmaz lett minden. A hatalmas takarításkor a szobánkból lapáttal hordtuk ki a szemetet, a lakás teljesen üres volt. A bútoraink egy részét más lakásban találtuk meg. Egyik helyről egy szekrényt, máshonnan ágyat és csillárt kaptunk. A háziak mindent szó nélkül átadtak, ha mi a sajátunkénak mondtuk. Ezután elindult az élet. Szerencsénkre a szőlőterület ekkor még megvolt. Onnan hoztunk egy ki gyümölcsöt, ami ott termett, és ott tudtunk veteményezni is. A házikertben nagy munka folyt. Az itt hagyott vágóhidat kellett megszüntetni és csak utána tudtuk a sok szemetet, csontmaradványokat elégetni, a nagy gödröt betemetni. Ezután tudtunk krumplit, zöldséget ültetni. A ház siralmas állapotban volt. A pince romokban a hordók darabokban. Fent a házban egy helyiséget tudtunk rendbe hozni, ott pihentünk, aludtunk.

Az első hetekben még a padlón, ócska szőnyegeken aludtunk. Később a szomszédtól visszakapott, majd apám spórolt pénzén vett bútorokat helyeztük el. Még teljesen készen sem voltunk, amikor apámat elvitték és internálták. Az internálás, mikor valakit vád és ítélet nélkül bebörtönöznek. Kistarcsán volt fél évig, csak azért, mert Winkler volt. Naponta vittem neki élelmet, amit beosztott ebédre és vacsorára. Bezárták és csak vizet kapott. Otthon sajnos semmi tartalék nem volt, így megbeszéltem édesanyámmal, hogy dolgozni fogok. Kerestem a lehetőséget, mit csináljak. Közbejött a cserekereskedelem. Kinek mije volt, felpakolta és vidéken, a Tiszántúlon vagy Dunántúlon becsérelte élelemre. Így jártam és utaztam a vonat tetején, mert máshol már nem volt hely. Volt, aki ágyneműt, ruházatot vitt magával cserébe. Nekünk nem volt ilyesmi, ezért édesanyám eldugott ékszereit, gyűrűt, fülbevalót, nyakláncát adta oda, amiért húst, kolbászt, szalonnát, sonkát kaptam. Egy alkalommal Tamásiban egy élő malacot szereztem és az ott kapott zsákban hoztam haza. Fel is neveltük és őszre friss disznótoros vacsoránk volt. Sirattuk Feri bátyámat, aki a Szovjetunióban volt. Szerencsére apám fél év után hazajött, de gyengén, nagyon lefogyva. Otthon volt, így ősztől mehettem dolgozni. 15 éves voltam. Nagymamám vitt a nyomdába, ahol tanuló lettem, én egyedül. Egy jó és segítő kollektívába kerültem, így inasként. 1946 tavaszán, a nagy infláció közepette a Központi Pénzjegynyomda megbízásából mi is nyomtunk papírpénzeket. Egy alkalommal valami hibásan került ki, és amíg meg nem találták, fokozták a rendőri őrizetet. Ez azt jelentette, hogy este 7-ig senki nem mehetett haza.

A béreket nem pénzben, hanem természetben kapták a dolgozók. Fizetési napon kézikocsival kellett hazavinnem a főnökök számára a liszt-cukor-krumpli járan-

dóságot. Esetenként ez 100-200 kilogramm is volt, négy-öt kilométer volt az út csak oda.

Ebben az időben kezdtünk a hazakerült Laci bátyámmal tornázni. Külön helyiség erre otthon nem volt, így az udvaron kezdtük a talajtornát. Itt tanított minket Laci bátyám egy jó barátja tornára, Eördögh Laci. Sándor Laci is csatlakozott. Ők az utcánkban laktak. Később Laci bátyám csinált egy nyújtót is az udvarban, a kis diófa és a meszesgödör között. Mindemellett a nyomdában szakmát tanultam. A nyomdában dolgoztam 1945. november 12-től 1949 júniusáig, a szakmunkásvizsgámig. Utána, 1950. március 10-én áthelyeztek az Offset Nyomdába. Itt dolgoztam 1951. április 27-ig, amikor az ÁVÓ megőrzésre átvett. Aztán elítéltek, mert nem lettem kommunista, másként gondolkodtam, nem tapsoltam velük.

Még 1948-ban a szakmai tanulásom alatt jött egy új ember a csoportunkhoz, Ny. Jánosnak hívták. Én, mint sikeres ipari tanuló már önállóan dolgoztam, ő odakerült mellém segítőnek. Nem volt rá szükségem, de a főnököm így rendelkezett. Állandóan körülöttem mozgott. Engem nézett, figyelt, kérdezgetett, mit miért csinálok. Érdeklődött hol élek, kik a szüleim? Nem akarom-e megírni egy újságban, honnan járok be dolgozni és milyen nehéz az élet? És én mégis milyen jól, szorgalmasan dolgozom. Ő tudna segíteni, mert egy újság szerkesztőségével jó kapcsolata van. El is fogadtam az ajánlatát s munka után elmentünk egy közeli épület első emeletére. Félárnyékos volt az előszoba és egy kicsit várni kellett. Körülbelül 20 perc után behívtak egy világos, nagy szobába, ahol süppedő szőnyegek, mély fotelek és két ember fogadott. Leültettek, gratuláltak eredményes munkámhoz, mert ezt már Nyilas elvtárs elmondta nekik. Érdeklődtek, mik a további terveim, mit szeretnék csinálni? Miről szeretnék írni? Ők nagyon szívesen segítenek nekem. Ez a két ember nagyon nem volt szimpatikus. Erőltették, írjam meg, ők átnézik, bővítik, hogy megfelelő legyen. Nagyon győzködtek, hogy nyugodjak meg, nem lesz semmi probléma és milyen sikerem lesz. Ők is írnak az újságban az üzemről, csak írjam alá a saját és az ő cikkeiket is, amit odaadnak. Végül kiderült, hogy az sem baj, ha nem írok semmit, csak írjam alá, amiket ők írtak, és ők díjazzák. Másnapra ígértem a választ. Meg is mondtam Nyilas elvtársnak, hogy én ebbe nem megyek bele, találjanak erre egy másik balekot. Erre ő elment és soha többé nem jött vissza. Nem hiányzott, mivel téglá, vagyis titkosszolgálati ember volt.

1948 nyarán elmentünk apámmal Taksonyba. Meglátogattuk az ott élő rokonokat. Winkler Anna gyermekeivel beszélgettünk, majd kimentünk dédapám, Winkler János sírjához. Pont száz évvel előttem született, 1830. május 10-én. Utána nagyot fürödtünk Annus néni fiaival a Dunában. Egy másik alkalommal szintén rokonlátogatásra mentünk Winkler Mihályhoz és családjához az Üteg utca 19-be. Ők szódavízgyártással foglalkoztak, nagy lovas kocsikon szállították a szódát. 1948 tavaszán

szerveződött egy kézilabdacsapat is. Karcsi unokabátyám kezdeményezte. Mindenki a saját klottgatyájában játszott, saját mezben és cipőben, mi fizettük az útiköltséget is. Lelkesek és összetartóak voltunk, először a járási, majd megyei osztályban, majd másodosztályban játszottunk. 1951-ben én már nem játszhattam, akkor az ÁVÓ játszott velem.

1948-ban ismertem meg Veszprémi Marikát. Vele együtt szerepeltünk a *Vén diófa* című színdarabban. A próbák és az előadások alatt már szimpatikusak voltunk egymásnak. Aztán többször találkoztunk, szórakoztunk együtt, táncoltunk is. A barátság elmélyült, együtt jártunk kirándulni, lassan szerelemmé fejlődött. Ha csak lehetett, együtt voltunk. Így történt ez 1949 szilveszteri buliján is. Már gyermekkorban ismertük egymást és játszottunk együtt a NEM tagjaival. Mindannyian átlagos polgári családban nőttünk fel. Azaz igen hátrányos helyzetben élők voltunk. A tanulmányainkat más-más iskolákban végeztük, de mindig tudtunk egymásról. Különösen a nyári szünidőket töltöttük együtt. Közösén úszkáltunk a csömöri strandon. Volt akkor ott egy úszóverseny, vízipóló-mérkőzés és tornaverseny is. Ha egy csapat hiányos volt, mindig akadt beugró személy. Általában a strandgondozó gyermekei, a Juhász fiúk, vagy jöttek a Kadók fiúk, később a Riedl Feri is. Esténként nagy szórakozóhely volt a strandon, a nagy saletli⁶⁹ alatt.

Báló Lipi bácsi harmonikázott, Rack Béla trombitált, és Szuhai Pista bácsi dobolt. Késő estig táncoltunk és szórakoztunk itt. Ide jött össze a fiatalság egy része ekkor erősödött a barátság és szerelem is. Ebben az időben több szórakoztatórendezvény is volt. Ősszel a szüreti mulatságok. Többet is szerveztek két-két hét különbséggel. Több kocsma is volt (Schick, Kálmán, Fogd, Felvári, Ritter⁷⁰), s mindegyik rendezett szüreti mulatságot. Szívesen vettünk részt ezeken. Ez természetes, hiszen ekkor és itt találkozhattunk a szeretett lányokkal. Kellemes hétvégék voltak. A hétköznapiak az iskolákban, illetve a munkahelyen teltek el. Ketten, Váradi Jocó és Bösze Laci egyetemisták voltak, tanultak még, míg Winkler Jancsi dolgozni járt, Krizsán Rudi pedig ipari tanuló volt. Hetenként jöttünk össze és beszéltük meg ezt a tarthatatlan helyzetet. Láttuk a felülről irányított szórakoztatóterveket és a hétköznapiak nyomorát, amelynek mi is részesei voltunk.

Meghurcolt családok gyermekei voltunk, de nemcsak a saját gondjaink-bajaink fájtak, erősen éltek bennünk a háború borzalmai. A megerőszkolt nők, családanyák, lányok szomorú emlékei. A malenkij robot áldozatai és a bebörtönzött emberek sorsa. A rádió propagandahíreinek nem hittünk. Egy közös kiadványt terveztünk,

⁶⁹ Kerti pavilon.

⁷⁰ A Fogd kocsma Csömör, Kossuth Lajos utcában működött, a Felvári presszó a Béke téren. Kalmár-féle kocsma (Zöldfa vendéglő), a Felvári presszó és a Fogd kocsma a második világháború előtt is működött. A Fogd kocsmában népszínházi rendezvényeket is tartottak.

mely feltárja a Rákosi-rendszer embertelenségeit. Röpcédula formájában képzeltük el és ennek a szövegét és módját vitattuk. A kivitelezéshez kevesen vagyunk, ezért kerestük a nemrég alakult „NEM”-mel a kapcsolatot. Váradi (Zahoránszki) Jóska lehetőséget látott ebben. De feltétlen titoktartás mellett jöhet ez csak létre. Megígértük ezt! Megismertük a „NEM” szerveződés célját, ebben egyet is értettünk, és csatlakoztunk a szervezethez. Így alakult a NEM csömöri szervezete, tagozata. Titokban bővítettük a tagságot. Mindenki legfeljebb két-három főt ismerhet és hozhat a csoportba. Kapóra jött az 1950-es szüreti bál. Együtt szórakoztunk, fiúk-lányok vegyesen és kerestük a megfelelő személyeket. Az 1950-es szilveszteri bálra mindenki kész tervvel jött. Sokat táncoltunk és mulattunk és szórakoztunk. Ez a hangulat nem volt megfelelő a szervezkedésre. Hajnal felé hazakísértük a lányokat és csak ezután kezdtünk érdemben dolgozni a terveken. Az egyik jelölt, Krizsán Rudi meghívott minket a pincéjükbe. Mint mondta, ellenőrizni kell az új bor minőségét. Halkan lopódtunk a házba és Rudi hozta a pincekulcsot. Feltárult a pinceajtót és gyertyafény mellett mentünk le a pincébe. Elég hűvös volt az idő fönt is, de lent a pincében még hidegebb volt. Meg ne fázzunk gyerekek, szólt Rudi, hogy igyunk. De mivel sem pohár, sem bögre nem volt itt, így a natúr gumicsövön keresztül ittuk a finom nedűt. Szájról szájra járt a gumicső és a hangulat kezdett emelkedni, mikor egy derűs-erős férfihang kiabált le: „kik vannak ott?” Rudi megnyugtatta a papáját, hogy a barátaival vannak ott. „Szólhattál volna, hogy jöttök!” – kiáltott a Papa, de elment nyugodtan.

A következő hetekben kezdtük a szervezet bővítését. A választott fiúkkal folytattunk beszélgetéseket. Ismertettük a terveinket és a jövőre vonatkozó elképzeléseinket is. Négyünknek megvoltak már a fegyvereink, de kilátásba helyeztük a többieknek is. Első feladat a röpcédulák készítése volt. Ezt mi négyen tárgyaltuk és terveztük meg, formáját és szövegét egyaránt. Ebben a Rákosi-rendszer elnyomó jellegét emeltünk ki, és a háború okozta sebek be nem gyógyulását. Jocó jegyzetelt elég sokat, de kértem, hogy tömörítsen, mert a röpcédulának rövidnek és jelentős tartalmúnak kell lennie. „Igen, igen – szólt Jocó, de hol tudjuk majd ezt elkészíteni? Te nyomdász vagy! – szólt nekem. – Talán a nyomdában el lehet készíteni?” „Sajnos ez nem valószínű! A nyomdában szöveges kiadványok nem készülnek, csak térképek, színes képek és poszterek. Ezek a hatalmas gépek csak nagy formátumú példányszámokat készítenek. Ehhez egy kis irodai sokszorosítógép, egy rotaprint kellene. Talán tudunk egy használt kis irodagépet szerezni, ha a pénz meglesz.” „Igen, de hol tudjuk majd ezt a gépet felállítani és üzemeltetni? Hogy feltűnő ne legyen, csak késő este tudjuk majd működtetni, ehhez egy igen biztos és megbízható helyiségre lenne szükségünk. Egyikünk lakásán sem lehet, mert akkor a szülők azonnal letiltanák.” Bősze Laci javasolta, beszél a zongoratanárnőjével, ő a szőlőhegyen lakik, talán tud ebben

a kérdésben segíteni, ott a kieső helyen nem lenne feltűnő. Következő héten Laci jelezte, hogy beszélt a tanárnővel, Laky Marika nénivel, aki beleegyezett, hogy a szőlőhegyi pincéjében nyugodtan dolgozhatunk, ott megcsinálhatjuk. Ez a pince egy elhagyatott részen volt, a bejárat romos volt. Megnéztük a pincét, a bejáratot kissé rendbe kell rakni, de belül ép falak és aránylag sötét helyiség volt. Most már csak a gép hiányzott. „De hamarosan az is meglesz” – biztatott Krizsán Rudi.

A következő héten jelezte, hogy az Építőipari Technikumban, ahova járt, látott a folyosón egy használaton kívüli, de jó állapotban lévő irodai sokszorosítógépet. De ő nem ért hozzá, én nézzem majd meg. Sajnos ekkor éppen a 3. műszakomban dolgoztam, este 10-től reggel 6-ig. De a lehetőség most van rá, nézzük meg! A jövő hét is jó lesz, menjünk akkor! – válaszoltam. De ők nem vártak és egy szép, tavaszi estén a három fiú, Jócó, Rudi és Laci elmentek a gépekért. Rudi az előző este tanítás után a folyosóra nyíló ablakot kinyitotta, így kívülről be lehetett menni. Átmásztak a kerítésen, volt egy kis kerti rész az épület előtt. Az ablakot benyomták és máris bent voltak. Sötét volt bent is, de a gép elég nagy volt, így hamar rátaláltak. Én ekkor az éjszakai műszak miatt nem tudtam velük menni a gépért. Rudi mesélte, hogy az ablakon elég nehéz volt kihozni a súlya és a mérete miatt. A kiskertben megpihentek és figyelték az út gyenge forgalmát. A Thököly úton éjjel is van forgalom, járnak a villamosok és az emberek. Rövid várakozás után a kerítésen is áttették a gépet és elindultak a Keleti pályaudvar felé. A nehéz gép miatt egy taxit fogtak meg és úgy mentek a Keletihez. Rövid töprengés után úgy döntöttek, hogy nem szállnak ki, hanem mennek haza Csömörrre, de útközben változott a terv, félő volt Csömörrre taxival menni, mert 1951-ben nem jártak autók, pláne nem taxi a faluban. Ez feltűnő lehet, gondolták, ezért a taxit Mátyásföld, Imre utcánál megállították, és kiszálltak a kocsiból, majd HÉV-vel mennek tovább. Éppen kezdték kivenni az autóból a gépet, amikor egy rendőr jött oda és kérdezte: „Miféle gépet visznek éjjel?” Az indoklást nem fogadta el a rendőr, és azonnal az őrszobára vitte őket, persze a géppel együtt. Valószínű, itt már várhatták őket, mert besúgás áldozatai voltak. Az őrszobában a vezető tiszt egy csömöri fiú volt, Skipi (Spreitzer Ernő). Az ő kérdésére adott választ, hogyan lopták el a gépet és el akarták adni, nem fogadta el. Buzdította őket, legyenek őszinték, és akkor tud majd segíteni, hiszen ő is csömöri és ismerjük egymást. Valljátok be, hogy röpcédula-készítéshez kell az irodagép! Ne is tagadjátok. A fiúk válaszára sem várva azonnal bezáratta őket és reggel már az ÁVÓ jött értük. Ott már külön-külön cellába zárták őket. Az ezt követő napon, a helyszíni vallatáson (amelyet én is megismertem), bevallották az eredeti tervet.

Zsebényi Zoli tudta, hogy a fiúk a gépért mentek, és aggódott értük, nem tudta, hogy mi történhetett. Egy heti szorongás után szólt nekem, hogy a szülők sem tudják, hová lettek a fiúk. „Ne félj” – szólt nekem, hiszen megfogadtuk, hogy egymásról

nem beszélünk, szinte nem is ismerjük egymást. Azt hittük, működik ez így, de hát nem ismertük az ÁVÓ módszereit, amellyel talán a halottat is szóra bírják. Csak úgy lehetett, hogy hamarosan minket is megtaláltak és bevittek az ÁVÓ-hoz.

Engem a munkahelyemen négy órákor fogtak el és a kollegáim szeme láttára, szinte büszkén vezettek el. Kinn egy fekete autóba tuskoltak és vittek az Andrássy út 60-ba. Itt kb. este 6-ig terpeszben támasztottam a falat és oldalamban éreztem az őr puskacsövét. Itt nem volt már hely és továbbvittek a Népszínház utca 10-be, ahol egy kávézó volt a sarkon. De álca volt és ott is kb. 12-ig álltam a fal mellett az előző módon. Ez a börtön is tömve volt, innen vittek a Duna-partra, a Havas utca kettőbe. Itt lent a második szinten voltak cellák. Itt már megtalálták a helyemet. De nem voltam itt sokáig, mert még aznap éjszaka levetköztettek és kezelésbe vettek. Voltam ott fasiszta ellenforradalmár és dögnék való is. Reggelre három fogam hiányzott és bordám tört el. Később felvittek vallatásra, egy emeleti nagy szobába, ahol három ávos fogadott. A kérdéseikre nem tudtam igennel felelni, rossz néven vették és visszaküldtek a cellába, ahol az előző éjjeli sors várt rám. Volt ott gumibot, puskatus és szöges bakancs is. Éjszakára a zuhany alá tettek, meztelen, kéz- és lábbilincsben, fejemre csöpögött a víz. Később a cellában tértem magamhoz egy ócska priccsen. A ruhából mindent kivettek, úgy dobták rám, még a cipőm pertlijét is elvették. Még reggel is tiszta víz voltam, de nem fáztam, melegem volt, tudtam, újabb vallatás vár rám. Kár tovább tagadnom, szól a vallatótiszta, a társaim mindent bevallottak, azért vagyok itt. Csak azt mondjam el, hogyan akartuk a robbantásokat elvégezni. Milyen robbantásokat? Hiszen semmi robbantószerünk nem volt. Még gyufánk sem. Ezt is rossz néven vették, hogy nem akarok segíteni. Újra vissza a cellába. Újra kezelés, hideg és forró zuhany felváltva, majd csepegtetés órákon át és a hideg cella. Reggel újra vallatás, hol vannak a fegyverek? Miután Zolitól tudták, hogy tőle kaptuk a fegyvereket, elmondtam, hol vannak elásva. A következő kérdés, ki javította meg? Mert azt is tudták Zolitól, hogy a 765-ös nem működik, most pedig ez jó, ki csinálta meg? Valljam be, hogy a testvérem műszerész, ő javította meg? Ő már bevallotta, itt is van a szomszéd szobában, csak tőlem is akarják hallani. Ez kizárt, nem ő javította meg. De ő már bevallotta. Csak azért lehetett, mert nem bírta a kezelést és engem akart védeni. A kezelést én sem bírtam, végül bevallottam, hogy én javítottam meg, mert én gépmester vagyok, nézzék meg a személyi könyvemet és minden géphez értek. Ezt elfogadták, visszavittek a cellába és most kezelést sem kaptam. Ezután kerültem a Markó utcába. Itt már idegen emberekkel közös cellában voltunk. Hat ember volt egy négyszer négy méteres cellában. Egy alkalommal kihívtak a folyosóra, ahol egy ÁVH-s tiszt várt. Sokat kérdezett, mit csináltam, miért csináltam és félek-e? Kb. 10 percig tartott ez a beszélgetés és utána tudtam meg, ő Horváth József, az ügyeletes hóhér volt.

A vád ellenünk a népi demokratikus államrend megdöntése, röpcédulák készítése, csömöri vasúti híd és pártiskola felrobbantása és fegyverrejtegetés volt. Hogyan tudtunk volna robbantani, mikor gyufánk sem volt?

Hamarosan június 13-a lett és a tárgyalás! Jónás tanácsa és Gönczi ügyész döntött felőlünk. Tizenketten voltunk ott, de csak hat embert ismertem. Ez a Tanács eleget tett az elvárásainak. Egy halálos, két életfogytiglan, majd 12, 9, 8, 6, 5, 3 évet kaptunk. Nádudvari Imrét ítélték halálra, Krizsán Rudolfot és Váradi Józsefet életfogytiglanra, Bösze Lászlót 15 év, Gruber Nándor 12 év, Zsebényi Zoltánt 8 év, jómagamat 6 év, Gubek Mihályt 5 év, Simonváros Miklóst 7 év, Bognár Jánost 8 év, Ritter Ferencet 6 év, Lakynét 5 év börtönbüntetésre ítélték. A Legfelsőbb Bíróság az ítéletet helyben hagyta. Később a halálos is életfogytot kapott.

Hamarosan már a Markóból rablánccon vittek Vácra, majd onnan Márianosztrára, ahol magánzárkán két és félszer hat méteres cellában hat ember volt. Megfosztottak emberi mivoltunktól, már csak tárgyak voltunk, nem emberek. Az én számom 757-416 volt. Három ágyon, illetve priccsen hat ember, bűz, kosz és poloska. Nem csoda, ha innen munkára, akár bányamunkára is jelentkeztem. Közben egy alkalommal kőművest kerestek. Erre is jelentkeztem, mert kőműves vagyok. Munkavégzésre egy társat kaptam és a cellákat kellett kimeszelní. Szerencsém, hogy a társam Krizsán Rudi volt, aki valóban értette a szakmát. Így együtt dolgoztunk egy ideig és ekkor dupla adag ebédet kaptunk. Sajnos egy idő után rájöttek, hogy mi „büntársak” vagyunk és ezt nem vallottuk be, ezért mindkettőnket 12-12 órás kurtavasra ítélték, amit 6-6 órában kellett letölteni. Szerencsénkre külön-külön Rudi és én csak hat-hat órát voltunk vasban, mert ekkor indítottak a bányamunkára. Innen Rudi és én mentünk és a várpalotai Cseri bányában találkoztunk a többi fiúval is. Dolgoztunk a badacsonytomaji kőbányában is. Kint, a szabad levegőn hatalmas csákánnyal kellett a kőbánya oldalában kifejtetni a követ. Ezt a követ a csillébe rakva kellett az osztályozóba szállítani. A sínek nagyon rossz állapotban voltak és mindig kiugrottak a csillék a sínről. Egy csille 5-6 mázsa volt, nehezen lehetett újra sínre tenni. Ezért reklamáltam az őrnél. Mondta, javítsam meg. Megjavítom, mondtam neki, akkor viszont nem fejtek követ. Így is lett, kellemesebb volt ez a munka, azonos ellátásáért. Fabarakokban laktunk, jó levegőn. De jött az ősz. A lehűlt időben, a hidegben nem működtek az osztályozók, leállították a bányászást. Ezután Inotára vittek. Az első évben baleset ért, eltört a bal kezem. Két hétig voltam gipszkötésben. Vissza kellett mennem a bányába dolgozni. Az aknász látta a kezemet és nem engedett a szénfalhoz, áthelyezett a Hajdú siklóhoz. Szerencsém volt, sikerült ott maradnom szabadulásomig. Az aknász, Vági Károly, rendes magyar ember volt.

Itt aránylag szabadabb mozgás volt a bányamunka után. Sajnos később Rudi, Laci, Joci – mert ők súlyosabb büntetést kaptak – elkerült innen. Csak később tudtam meg,

hogy Tatabányára vitték őket. Itt találkoztam dr. Marinovich Endrével, aki korábban Budapest város tűzoltóparancsnoka volt és akkoriban az ismeretségét ígérte segítségünkre.⁷¹ Sajnos őt lefokozták és fizikai munkára kényszerült. Sofőr lett egy távolsági vonalon, ahol megtudta Sztálin halálát. Na végre – szólalt meg – eggyel megint kevesebb. Hazafelé már nem busszal ment, hanem egy személyszállító utasaként vitte el őt az ÁVÓ. Több évre ítélték el. Így került Várpalotára, a Cseri-aknára, ahol kb. másfél évig dolgoztunk együtt, egy műszakban, a szabadulásáig.

1956. április 29-én szabadultam Várpalotáról, mivel Nagy Imre amnesztiát rendelt el, ebbe kerültem én is bele. Éjjelre értem haza, 18 Ft maradt a zsebemben, miután kifizettem az útiköltséget. A keresetemből levonták a ruházatot, ellátást, a fogva tartási díjat, így több év után kaptam 138 Ft-ot. Budapesten nem vettem jegyet a járművön, mikor mutattam kis batyumat a kalauzoknak, engedtek utazni, sejtették, honnan jövök.

Amikor hazaértem, nagy volt a meglepetés. Laci bátyám ébredt fel, kérdezte, hogyan kerültem haza? Miért nem jeleztem, hogy jövök? Mondtam, mert reggel még én sem tudtam. Először el sem hittem, azt hittem, csak egy rossz vicc. A fényre és a beszélgetésre a szüleim felkeltek. Nagy volt az öröm, el kellett mesélnem mindent még egyszer. Hajnalig meséltem, majd mosdásra szólítottak fel. A levetett ruhámat elégették. Kaptam pizzamát is, de aludni nem tudtam.

Másnap ebéd után – micsoda ebéd volt! – kaptam új ruhát Lacitól és mentünk bejelentkezni Veszprémiékhez. Marika már elment dolgozni, így a szüleivel beszélgettünk estig. Őt is meglepte váratlan érkezésem, de örült neki, nem kell többet vonatoznia Várpalotáig. Elmentünk egy lakodalomba, Kornéli Jóska nősült, ott engem jobban megnézték, mint a menyasszonyt. Több ismerős örömmel üdvözölt és érdeklődött sorstársaim felől. Ők sajnos még börtönben voltak.

⁷¹ Dr. Marinovich Endre (1914–1977) 1932-ben érettségizett, majd jogot tanult, mellette a tűzoltóságnál volt gyakornok. Később tűzoltó főfelügyelő lett, a tűzoltóparancsnok segéd tisztje Budapesten. A második világháború alatt a III. kerület tűzoltóparancsnoka. 1945-ben Budapest tűzoltóparancsnok-helyettesének nevezték ki. Kötete: *A korszerű tűzoltás és a magyar tűzrendészet kézikönyve*. Budapest, 1948. 1951-től a MÁVAUT gépkocsivezetőjeként dolgozott. 1953-ban letartóztatták, mivel Sztálin halálakor a fent idézett kijelentést tette, koholt vádak alapján elítélték, 1954-ben szabadult. Az 1956-os forradalom alatt a Nagy-Budapesti Tűzoltóság Forradalmi Tanácsa a főváros tűzoltóparancsnokának választotta. A forradalom utáni megtorlás során elbocsátották, tartalékos tiszti rangjától és járművezetői engedélyétől megfosztották. Marinovich Endre: Túlélte-e a közép-osztály? Családregény a XX. századból, Budapest, Éghajlat, 2014. 159–175. o. 199–207. o. Forrás: Kiss Dávid: *Oltványi László forradalom előtti pere(i), avagy macskakövek az 1956-hoz vezető úton*. In.: Marinovich Endre főszerk.: *Historia est lux veritatis*. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján III. kötet. Veritas, Magyar Napló, Budapest, 2016. 140. o.

A következő héten a nyomdába mentem. Kötelező volt három napon belül munkára jelentkezni. Nekem is fontos volt, hogy tudjam, visszavesz-e a nyomda. Összeült az igazgatótanács, a párttitkár is ott volt és vallattak, miért tettem, amit tettem. Mondtam, a fiatal kalandvágy vitt.

Az üzem közel van a Hungária körúthoz. Késő estig sétálgattam ott zsebemben egy éles törkessel. Az ÁVÓ-n megjegyeztem a tiszt nevét, aki foglalkozott velem, ő csak ollót és kést használt. A címe Hungária krt. 128. volt. Őt kerestem. Az említett cím alatt a Telefongyár hosszú, földszintes üzeme volt, tehát hamis címre mentem. Törlesztetni akartam, bármi áron. Nem sikerült, talán jobb is így neki is, nekem is.

Végül visszavettek a nyomdába, ahol már korábban is dolgoztam. A hazai környezet jó hatással volt rám, az események gyorsan követték egymást. Marika és én is együtt dolgoztunk. Munkába is együtt jártunk, mert legalább akkor együtt lehetünk. Így 1956 augusztusában eljegyeztük egymást. Egy ünnepi ebéden, szűk családi körben kértem meg a szüleitől. Valószínűleg várták már a kérést, mert gondolkodás nélkül mondtak igent. Ez a boldog időszak folytatódott és erősödött.

Jött az 1956-os forradalom. A társaimmal otthon újra összejöttünk és az új helyzetet tárgyalva új terveket szövögettünk. Sajnos még a tervek sem voltak véglegesek, máris jött november 4-e.⁷² Mint derült égből a villámcsapás, úgy hatott ránk. Ez mindent, hazánkat is lerombolta. Három társunk az azonnali távozás mellett döntött. El is mentek, ma már sajnos nem élnek, mindhárman idegen földben nyugszanak.

1957. május 18-án házasodunk össze Marikával. Papa a szomszédokkal összefogva egy hatalmas sátort épített a ház udvarán. Itt körülbelül 50 vendég elfért. A szép menyasszony, a tíz koszorúslány, a népes vendégsereg, a rokonok és én. Elég hosszú volt az esküvői menet. Az esketést Gerődi plébános úr végezte. Mire haz értünk, Laci bátyám szervezésére és rendelésére egy igen jó nevű zenekara a Debreceni étteremből szórakoztatott reggelig. Nemcsak magyar nótákat játszottak, hanem operettet és indexen levő dalokat. Mindenki jól szórakozott. Marikával elbúcsúztunk, boldog nászútra mentünk: Balatonfüreden kaptunk egy szobát Marika vállalatától. Az üdülő első emeletén laktunk, szép kilátás volt a tóra, de sajnos nem volt villany és víz sem. Így egy lavórban a Balatonról kellett hozni a mosdáshoz a vizet, de örömről ez sem csökkentette. Nagyon jól éreztük magunkat e két hét alatt, a szerelem tüze hevített, itt fogant Ági. Akkor még nem tudtuk, csak később, odahaza a munkába járaskor kezdtek jelentkezni a jól ismert tünetek. Dr. Szőke szülészorvos számítása és a mi számításaink egybeestek, így 1958. február 19-én megszületett Ágnes az Uzsoki Kórház szülészeti osztályán. Ott voltam a szüléskor, persze csak a folyosón, és reggel 5 órakor jött a nővér, megjött a kislány. Azonnal

⁷² A forradalom leverésének napja.

kiszaladtam az utcára, hogy virágot hozzak. Hajnalban még nem volt virág, így almát és finom körtét vettem, narancs, banán nem volt. Örömmel és szeretettel csókoltam mindkettőjüket és siettem megvinni a hírt az otthoniaknak. Másnap az egész család bent volt látogatóban.

1959. szeptember 29-án költöztünk új házunkba. Mama otthon volt a kis Ágival. Közben Nyomdaipari Technikumban tanultam. Azt hittem béke és nyugalom van, de sajnos tévedtem, politikai inzultusok céltáblája lettem.

1965 júniusában megszületett Erika, nagy volt az öröm. Ági a Veres Pálné Gimnáziumba járt. 1970-ben Papa – feleségem édesapja – meghalt, én üzemvezető lettem. 1972-ben szabadalmaztattuk a posztergyártást. Nagyon jó üzlet volt, éjjel-nappal ment az üzem, éjjel is be kellett mennem ellenőrizni a termelést. Előfordult, hogy feleségem is elkísért, büszke volt a munkámra. 1976-ban vettem az első autónkat. 1975-ben meghalt édesanyám, 1976-ban édesapám, 1979-ben Laci bátyám. Nagyon nehéz és szomorú időszak volt. Juci néni Farmosról sietett a segítségünkre. 1979-ben Marikával két hetet Párizsban töltöttünk, csodálatos út volt. Eljutottunk nyugatnémet körutazásra és Görögországba is, Athént, Spártát, Rodoszt, Korfut bebarangoltuk. 1980-ban meghalt az igazgató és az üzem főmérnöke. Az új főmérnök a jól menő poszttereket megvonta tőlünk, a poszter teljes jövedelme a nyomdáé lett. 1981-ben újra jött a pártvezetés és egy újabb szemináriumba osztottak be. 1982-ben Erikának padlásszobát alakítottunk ki, nagy volt az öröm. Még 15 évig élt velünk, aztán Hollandiába vitte a szerelem. Rogierrel szép családjuk van. 1983-ban Mátyásföldön bővült az üzemünk. Én telepítettem az új gépeket, játékkártyákat és naptárakat is gyártottunk.

Tehát Bösze Laci és én itthon maradtunk, mert ekkor már erős emberi kapcsolatban voltunk. Bár ismertük az ÁVÓ módszereit, mégis az itthon maradást választottuk. November 4-e után kihallgattak, de a vádak nem tudták bizonyítani, elengedtek minket, de kirótták a szigorú rendőri ellenőrzést. Hetente kétszer-háromszor is ellenőriztek a lakáson és a munkahelyen is. Emellett a hétvégeken az őrszobán személyesen kellett megjelenni. Ez a helyzet csak 1961-ben javult, amikor havonta csak egyszer kellett a gödöllői kapitányságon jelentkezni. Ez 1969-ig tartott és ezután már nem kellett jelentkezni. Társaim hasonló helyzetben voltak, ezért csak Bösze Lacival tartottuk a kapcsolatot. Ő is, én is megnősültünk, gyermekeink születtek és lassan teltek az évek. 1980-tól már szabadabban találkozhattunk, a két család nyíltan összefért, igazi tartós barátságban. Ekkor tudtuk meg Váradi Joci és Zsebényi Zoli halálát és temetését. Krizsán Rudi kint van és jól él. Megnősült ő is. Ezután ritkán, de hazalátogatott.

A rendőri felügyelet megszüntetését a nyomda igazgatója, Pomayer Gyula intézte el. Akkor már az üzem egyik vezetője voltam. Megijedtem, mert ilyen korábban nem

volt. Igen udvariasan leültetett és a munkámról, német nyelvtudásomról érdeklődött. Miért fontos ez most? – kérdeztem. A régi dolgokért már megkaptam a büntetésemet. Láttam az arcomon az ijedségemet és megnyugtatóan, nem akarja a régi dolgokat előhozni, hanem az üzem új gépek vásárlása előtt áll és németül jól beszélő, jó szakembert keres. Őszintének láttam őt és már tudtam németül is. Azonnal áttért a németre. Szinte ott vizsgáztatott. Szerencsémre jobban beszéltem, mint ő, megfeleltem az elvárásainak. Megköszöntem a bizalmat, de én sajnos külföldre nem mehetek a ref⁷³ miatt. Még ma is? 1968-ban? – kérdezte. Sajnos igen, havonta kell jelentkezni a gödöllői rendőrségen. Elkérte a papírjaimat, hogy ő majd utánanéz ennek. Szerencsém volt, elintézte. Törölték a ref-et, és ősszel már az igazgatómmal mehettem Bécsbe, majd Nyugat-Németországba. 1968–1972 között többször utazhattam Nyugatra.

Az 1989-es vér nélküli rendszerváltás hozta meg nekünk a teljes szabad mozgás lehetőségét. Ebben az időben ismerkedtünk meg Dömötör Zolival. Ő a szabadságharc alatt Egerben küzdött és sérült meg. November 4-e után megkeresték és fegyveres ellenállása miatt sok év börtönre ítélték. A közös gondolkodás és a közös sors hozott össze minket. Így alakult meg az a csoport, akik később a Gloria Victis létrehozták.⁷⁴ Újra tervezgettünk Bösze Lacival együtt is. Az új rendszerrel nagyjából megelégedtünk. Reméltük, a javulást folytatódik. Felkerestük sorstársainkat. Mi a kormányt támogattuk. A Gloria Victis Alapítványt jómagam, Bátovszki György – aki négy évig a Gulagon raboskodott – és Bösze László alapítottuk. Bösze várományosi jogon lett a Vitéz Nagybányai Horthy Miklós kormányzó által alapított vitézi rend tagja. Bösze és én sorstársak voltunk. Az alapítvány 2005-ben jött létre. Elnöke Mátyás Sándor, titkára Fábián Pál. Tagjai: Dömötör Zoltán, Endrédi Miklós (édesapja volt Endrédi István magyar királyi honvéd százados, Kunszentmiklós nemzetőrparancsnoka), ifj. dr. Marinovich Endre, dr. Rátóti Benő, dr. Szigeti Mihály. Itt és ekkor egy hatalmas terv fogalmazódott meg, és egy emberként álltunk mellé. A terv egy 1956-os emlékmű felállítása volt. Először egy pályázatot írtunk ki, amelyre három szobrász jelentkezett. A pályaműveket a művelődési házban állítottuk ki és ott a község lakossága döntött a nyertesről. A győztes pályamű Vigh János szobrászművész munkája volt és ezt valósítottuk meg. A határidő záros volt, a forradalom és szabadságharc 50. évfordulója, 2006. október 23. Létrehozását társadalmi összefogásból és adományokból terveztük. Az induláshoz azonnal 5 millió Ft kellett az anyagbeszerzéshez. Nagy összefogással sikerült az emlékművet a tervezett időpontban

⁷³ Rendőri felügyelet rövidítése.

⁷⁴ A 2006. október 21-én felszentelt emlékhely Csömörön a kommunizmus áldozatainak tiszteletére létrehozott mementó a nagyközség temetője mellett.

felavatnunk. A község lakossága, vezetősége és sok-sok vendég is részt vett 2006. október 23-án a forradalom és szabadságharc emlékére megtartott ünnepségen. A csömöri önkormányzat a kommunizmus ellen fellépőket és harcosokat díszpolgári címmel tisztelte meg és adta át a polgármester, Bátovszki György.

2000-ben véglegesen bezárt a nyomda. 2006-ban Csömör díszpolgára lettem. 2011-ben három unokával bővült családuk: Hardyval, Evelynnel és Wivine-nel.

2. INTERJÚ DÖMÖTÖR ZOLTÁNNAL⁷⁵

Az 1956-os Magyar Nemzetőrség főparancsnoka, vezérezredes, a Magyar Honvédség rehabilitált századosa.

Emlékezetem szerint nagyon sok élmény köt engem Magyarország akkori helyzetéhez, amikor Magyarország királyság volt. Azt külön is el kívánom mondani, hogy a mi szemünkben Magyarország utolsó törvényes államformája az a királyság volt. Egy törvénytelen állapotot kényszerítettek Magyarországra, mert a második világháborút mi elvesztettük. [...] a magyarok becsületesek voltak, mert a fegyvertáruk mellett az utolsó töltényig kitarítottak. [...] Apám levelenteoktató volt, iskolaigazgató, kántortanító. Az Egri Tanárképző Főiskolának voltam az 1956–57-es tanévben a végzős hallgatója, mint tizedes, mert 1956. augusztus 31-én adták a rendfokozatomat. A forradalmat 5 nap alatt megnyertük. Forradalmi Tanács, Nemzetőrség, Munkástanács, ezek mind megalakultak. 1956-ban jelszavunk volt: „Aki magyar, velünk tart!” – ezt senki überelni nem tudja.

A magyar nemzet döntötte meg ezt a gyűlöletes rendszert. Forradalmárnak nem születnek emberek forradalmárrá válnak, annak hatására, hogy mit éltek át. Nagypapát 19-ben a kommunisták tették tönkre, iskolaigazgató volt és úgy megverték, hogy nyomorék lett a jobb keze. Apám a francia fogságban volt, a bátyám 16 éves volt, amikor elindították az oroszok lovat hajtani, ha nem szökik meg, elviszik a Gulagra. Nagypapát kulákosították öt hold földért. Én azt mondtam, ha az első adandó alkalom lesz, ott leszek a barikádon.

1956. október 23-án a főiskolások kezdtek, én főiskolás voltam. Én az elejétől benne voltam. A katonai tanszékvezetők, Czaga István kiválasztotta maga mellé azokat az embereket, akikben megbízott. Ő volt a városparancsnok-helyettes, Jób László a városparancsnok. A Nemzetőrség itt jóval előbb megalakult, mint hivatalosan. Én a megalakult Nemzetőrség riadócsoportjának voltam a vezetője. Így indult az egész. A forradalom leverése után két lehetőségünk volt: vagy ellenállni az ország

⁷⁵ Csömöriek 1956-ban (Csömör TV adása) és Vass Tamás interjújának szerkesztett változata.

egész területén, vagy azt, gyerekek, ennek vége. Nem tudom, az utókor mit mondott volna, ha rommá lövik egész Magyarországot. Be kellett látni, hogy a szovjet haderővel szemben minden támogatás nélkül nem tudtunk többet tenni. Éjjel jöttek értem 12-en és letartóztattak. Kistarcsára vittek az internálótáborba. El lehet képzelni a helyzetem, a szülőhelyemtől másfél kilométerre vittek internálótáborba. Bekerültem a volt államvédelmi pincébe és azt mondta nekem egy tiszt: te piszkos fasiszta ellenforradalmár, még a bőróddal sem kell elszámolni. A főiskoláról kerültem oda. Akkor elkezdődött a bírósági hercehurca. A mi akcióink nyilvánosak voltak, többször kerültünk összetűzésbe, több államvédelmi tisztet tartóztattunk le és kísértünk börtönbe, adtunk át szabály szerint a hatóságnak, így a bizonyítás egyszerű volt. Sok olyan éjszakám volt a börtönben, amikor nem voltam benne biztos, hogy megélem a másnapot, de az Isten úgy akarta, itt legyek. A második emeleten volt a zárka, mondták, menjünk föl békaügetésben. Minden kiszögellésben ott állt gumibottal a smasszer. Amikor vittek a tárgyalásra, megkérdezte tőlem a bíró bűnösnek érzem-e magam. Mondtam nem. Akkor felolvasta a paragrafust, hogy a népi államrend megdöntésére irányuló kísérlet. Mondtam is neki, ez nem kísérlet volt, mi megdöntöttük a rendszert. Minden tanúnk volt ávós vagy rendőr volt a tárgyaláson. Kilencen voltunk, én voltam az elsőrendű, én kaptam hét évet, letöltöttem ötöt, 1962. március 4-ig. Akkor el kellett menni jelentkezni a kapitányságra. Adtak egy papírt, hogy helyezkedjek el, ha nem, akkor visszavisznek a börtönbe, mint közveszélyes munkakerülőt. Minden este jelentkeztem a rendőrségen, hogy jelentkeztem munkára, nem vettek fel, mindenütt elmondtam, hogy a forradalomban való fegyveres részvételemért ültem öt évet börtönben, forradalmár voltam. A 38. ilyen eset után a rendőr írt egy levelet, nem tudom, mi volt benne, mondta, menjek el vele az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárba, ott fölvettek. Egész életemben csak segédmunkás lehettem. Nekem a kommunizmus elleni a harcot vállalni kellett. Amikor kiszabadultam, engem megfigyeltek, még 1989. október 23-án is. Az első emberileg elfogadható állásomat 1990-ben kaptam, amikor a csömöri polgármester behívott. Három helyet javasolt, én községi gondnok lettem. Bedobtam magam, fő támasza lettem, beszédekert írtam. Amit én mondtam, az hiteles, mindkét szülöm és én is Csömör díszpolgárai vagyunk. 1956-os Magyar Nemzetőrség: ezt mi újra megalakítottuk. Az Isten nekünk megadta ezt, hogy végül győzzünk, hogy ezt a változást megéljük. Amikor rendkívüli történelemórákat tartok, előfordul, hogy a végén odajön egy szép szőke kislány, megfogja a kezem és azt mondja: Bácsi, hogyhogy nem tetszett meghalni? Ebben benne van a gyermek tisztelete, gondolkodása, ezért is mind megérte. Az ifjúságnak azt üzenem, hogy a nevelést már az anyaméhben el kell kezdeni, hogy a gyermek becsületes magyar legyen. Legyen büszke arra, hogy magyar. Engem egész életemben az igazságosság, következetesség, céltudatosság vezérelt.

IV. AKIK MÁR SZEMÉLYESEN NEM TUDTAK MEGSZÓLALNI

Az előző oldalak Winkler János személyes visszaemlékezéseit, valamint a Dömötör Zoltánnal készített interjút tartalmazzák. Sajnos több olyan csömöri hős van, akik már nem tudnak megszólalni. A teljesség igénye nélkül emlékezzünk néhányukra.

BŐSZE LÁSZLÓ

A NEM ellenállási mozgalom tagja.

Büntetése 15 évi börtön mint főbüntetés és 10 évi közügyektől eltiltás és teljes vagyonelkobzás mint mellékbüntetés volt. A szabadságvesztés büntetését 1951. március 8-tól 1956. november 1-ig töltötte hivatalosan. Rabláncra fűzve 1951. június második felében Márianosztrára szállították más rabokkal együtt. Először magánzárkába került, kb. fél év múlva munkára osztották be a „fonalmentő részlegbe”, ahol a szövőgyárok selejtes csévéit felorsózták, ebből különböző vastagságú zsinórokat fontak. A várpalotai szénbányába szállították 1953 augusztusában, ahol 1956 augusztusáig dolgozott, ekkor Csolnokra vitték.

Egészségi állapota alapján alkalmatlannak találták a bányamunkára, ezért Budapestre hozták a gyűjtőfogházba. Egy hónap múlva bekerült az itteni mérnöki irodára. A forradalom és szabadságharc kitörése után, 1956. október 31-én szabadult. Szabadulólevelét Darvas Iván színművész írta alá mint a Magyar Ifjúság Forradalmi Bizottmányának tagja, Kovács László főhadnagy, államügyész ellenjegyezte, és rányomták a Budapesti Országos Börtön 1. számú pecsétjét, melyből kivágták a Rákosi-címert. Ekkor hazatért Csömörrre.

A 15 év börtönbüntetéséből 5 évet és 8 hónapot töltött le addig, 9 év még hátra volt, ennek ellenére nem disszidált, pedig sokan ezt tanácsolták neki. Az ügyészség szabadságon lévőknek nyilvánította 1957 elején, 1957. december végén megkapta a kegyelmi végzésről szóló iratot. Nagyon nehezen tudott elhelyezkedni, ha múltjáról tudomást szereztek, azonnal eltávolították az állásából. Végül műszerész szakmunkás-bizonyítványt szerzett egy szakmunkásképző iskolában, érettségi bizonyítvánnyal ez csak másfél évbe került. Műszerészként dolgozott ezután.

A Fővárosi Bíróság 1977. február 1-jén rehabilitációs ügyében a „mentesítést megállapító végzést jogerőssé nyilvánította”. Hatósági bizonyítványát 1992. január 28-i dátummal kapta meg, melyben az „Országgyűlés határozatának szellemében

a Magyar Köztársaság Kormánya is megköveti” őt és hozzátartozóit „a személyes szabadságot korlátozó jogtalan sérelmeket okozó intézkedések miatt”.

(Vö. Bösze László: *Memoár!* [kézirat], Fővárosi Bíróság 12. R. 9705/1977/3. sz. végzés. Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal 272753/91. ügyszám)⁷⁶

DÖMÖTÖR TIBOR

Csömöri pedagóguscsaládból származik. Az elemi iskolát Csömörön végezte. Az Evangélikus Gimnázium Budapest, az úgynevezett Fasori Gimnáziumban református teológiát tanult. Segédlelkész, lelkész. 1956. december 1-jén disszidált, december 11-én Amerika földjére lépett. 1957–1959-ben megszervezte a Magyar Szabadságharcos Szövetséget az USA 34 településén. 1959-ben a Batista vezette Kubában magyar szabadságharcos kiképzőtábort akart létesíteni, de Castro kommunista puccsa megakadályozta. 1966-ban az akroni (Ohio) egyik református gyülekezetet lelkeszévé választotta. 1968-ban egyesítette az akroni két református gyülekezetet. 1972-ben esperessé választották. 1973-ban magyar református egyházat szervezett Phoenixben (Arizona). 1974-ben felépítette a Lorántffy Otthont Akronban, ez az amerikai református magyarság legnagyobb szeretetotthona. 1976-ban az Amerikai Magyar Református Egyesület igazgatója lett. 1977-ben megindította egy református templom építését Kaliforniában. 1978-ban bővítette a Lorántffy Otthont. 1979-ben megszervezte a Károli Gáspár Lelkészképző Intézetet. 1980-ban a Lorántffy Otthon kertjében felállíttatta az egyetlen külföldi trianoni emlékművet. 1982-ben ugyanitt 1956-os szabadságharcos emlékművet állíttatott. 1980-tól az Amerikai Magyar Szövetség (alapítva 1906-ban) elnöke. 1983-ban a Szabad Magyar Református Egyház püspökévé választotta. 1985-ben elkészíttette a II. világháború hőseinek és mártírjainak emlékművét. 1986-ban Ausztráliában megalapította a Szabad Magyar Református Egyház új egyházmegyéjét. 1989-ben ötödször választották meg az Amerikai Magyar Szövetség elnökévé. 1990. márc. 15-én az USA Szenátusának jóváhagyásával a washingtoni Capitoliumban leleplezte Kossuth Lajos mellszobrát, ahol beszédet mondott Dömötör Tibor, Tökés László, Szűrös Mátyás.”

⁷⁶ http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Csomor/pages/016_adattar.htm, Horváth Lajos i.m.

KNIPFER TIBOR

Csömöri lakos, tanuló, a budapesti Bródy Sándor utcában, a Rádió épületénél harcolt és halt hősi halált. Ott volt vele Solymár János evangélikus lelkész fia, Péter is, aki 1948 óta élt Csömörön.⁷⁷ Knipfer Tibor a csömöri temetőben nyugszik. Emlékét egy róla elnevezett csömöri utca őrzi.

SOLYMÁR JÁNOS

Az 1956-os csömöri forradalmi események irányítója, evangélikus lelkész. A forradalom leverése után a pufajkások elhurcolták, Kistarcsára internálták, majd a váci börtönbe vitték. Az események hatására 1961-ben szívinfarktust kapott. 64 éves korában, 1973-ban hunyt el.

Az említetteken kívül részt vettek a forradalomban a következő csömöri illetőségűek: Baksa János, Boross Jenő, Fábián János gazdálkodó és fia, ifjabb Fábián János, Rack József, Vastag József, Veres Béla, Zsolnai Mihály. Őket is meghurcolták és 1956-os tevékenységük miatt megbélyegzett emberek lettek, nehéz életük volt.

⁷⁷ Martinko Károly: *Az áldozatok Isten szolgái*. AirCont Kft, Bp., 1991. 95–106

IRODALOMJEGYZÉK

- Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: *„Állami titok” Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953.* L’ Harmattan Kiadó, Budapest, 2012.
- Bank Barbara – Bognár Zalán – Tóth Gábor: *Magyarok szovjet fogságban.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága Kiadó, Bp., 2016.
- Camus, Albert: *Az első ember.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. 24–27. o.
- Gazsó L. Ferenc – Zelei Miklós: *Őrjítő mandragóra. Bevezetés a politikai pszichiátriába.* L’Harmattan, Bp., 2012.
- Hacker, Werner: *Auswanderungen aus Oberschwaben im 17. und 18. Jahrhundert.* Stuttgart, Konrad Theiss, 1977.
- Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 2. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 745–751. o.* Horváth Lajos: *Csömör története.* Csömör, Csömör Képviselőtestület, 2000.
- Kárpáti Kamill: *Gérecz Attila, a költő. 1956 mártírja.* Stádium Kiadó, Bp., 1991.
- Kiss Dávid: *Oltványi László forradalom előtti pere(i), avagy macskakövek az 1956-hoz vezető úton.* In: Marinovich Endre főszerk.: *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján III. kötet.* Veritas, Magyar Napló, Budapest, 2016. 133–145. o.
- Kozári József: *Az 1956-os forradalom Heves megyében. A Hevesi járás forradalmi szervei.* In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Historiae Eger. 2007. A tudós tanár. Tanulmánykötet a 60 éves Gebei Sándor tiszteletére.* Szerkesztette: Besze Tibor – Miskei Antal. 337–356. o.
- Kozári József: *1956 októbere a főiskolán. Pro Lyceo Agriensi Eger 1999. 169–181. o.* *Az 1956-os forradalom eseményei az Egri Pedagógiai Főiskolán.* In: Nagy Imre és kora Tanulmányok, forrásközlések III. (Vidéki diákmozgalmak 1956-ban) Nagy Imre Alapítvány 2004. 321–352. o.,
- Kozári József: *A MEFESZ megalakulása és tevékenysége az egri pedagógiai főiskolán.* In: *1956. Tanulmányok a forradalomról.* Szerk. Mózes Mihály, Kozári József. Eger, Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, 2008. 169–192. o., *A MEFESZ megalakulása és tevékenysége az Egri Pedagógiai Főiskolán „Miszegediek megtettük az első lépést.” Konferencia a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján szerk.: Bencsik Péter Universitas Szeged Kiadó, Szeged 2008 43–61. o.*

- Kunt Ernő: *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- dr. Marinovich Endre: *A korszerű tűzoltás és a magyar tűzrendészet kézikönyve*. Budapest, 1948.
- dr. Marinovich Endre: *Túlélte-e a középosztály? Családtörténet a XX. századból*, Budapest, Éghajlat, 2014.
- Martinkó Károly: *Az áldozatok Isten szolgái*. Budapest, 1991.
- dr. Martinkó Károly: *Tankokkal vérbefojtott szabadságharc*. 93. o. Mihazánk Könyvkiadó, Budapest, 2016.
- Pihurik Judit: *A „horthysta katonatiszt” mint potenciális kém a Rákosi-korszakban*. In: Betekintő, 2014/4. http://www.betekinto.hu/2014_4_pihurik, utolsó letöltés: 2017. január 30.
- Rainer M. János: *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei*. 1956-os Intézet, Bp., 2008.126–129. o.
- Stark Tamás: „Malenkij robot”: magyar állampolgárok elhurcolása a Szovjetunióba 1944–1945-ben. In: *Megtorlások évszázada: politikai terror és erőszak a huszadik századi Magyarországon* / [szerk. és a szöveget gond. Szederjesi Cecília]; [kiad. a Nógrád Megyei Levéltár és az 1956-os Intézet]. – Salgótarján: Nógrád M. Lvt.; Budapest: 1956-os Int., 2008. – 25–36. o.
- Tóth Eszter Zsófia: *Antall József és az állambiztonság*. VERITAS – Magyar Napló, Budapest 2016.

KÉPMELLÉKLET

Váradi (Zahoránszky) József és Krizsan Rudolf 18 évesen

Bősze (Albitz) László

Winkler János 20 évesen

Winkler János és felesége (Gödöllő, 1997)

Dömötöt Zoltán 56-os hős (a képen jobbra)

Dömötöt Zoltán és társai akció közben (1956)

Dömötör Tibor (Dömötör Zoltán bátyja) és Mindszenty József találkozása az USA-ban a 70-es években

Dömötör Zoltán nemzetőr vezérezredes (2016)

*A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu*

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó a Kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
A szöveget gondozta Kopácsy Gergely
Tördelőszerkesztő Bornemissza Ádám
A borítót Oláh Mátyás László és Porpáczy Zoltán tervezte
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten